

EGO

JUNI 1990

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

In dit
nummer o.a.:

• Inpassing etnische groepen vereist aanpassing krijgsmacht • Advocaat
fiscaal trekt beroep in • Soft drugs • Een blindganger • Gedicht
• 'Win f 800.000 voor één tientje' • Boeken • Lopen en fietsen • Vrije
jongen • Aotearoa is Nieuw Zeeland • Losse flodders op het Binnenhof

MAANDBLAD VAN DE DIENST
HUMANISTISCH GEESTELIJKE
VERZORGING BIJ DE KRIJGS-
MACHT
UITGAANDE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

nr. 6, juni 1990, 29e jaargang

Abonnementsprijs f 15,- per jaar,
te storten op postbankrekening
480414 t.n.v. Hoofdraadsman
HGV te Zeist.

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brand-
wijk-Wiltjer, Wim Heij (voorz.),
Carine van Hinte, Peter Samwel,
Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend
van Dam, Evert van Dijk, Gerard
van Erkelens, Karen Heij, Pieter
de Jager, Tom Janssen, Willy Loh-
mann, Frits Maas, Len Munnik,
René Nauta, Leo van Opzeeland,
Cor Out, Tom Pauka, Freek Pol,
Wim Reinders, Rien Robijns, Ka-
rel Roskam, Paul Rutten, Hans
Schonk, Klaas Soesbeek, Jan
Stoof, Wessel Visser, Hans van
Wissen.

Eindredactie en vormgeving:
Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassau-
laan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-
14436.

Inhoud

Soft drugs	2
Inpassing etnische groepen vereist aanpassing krijgsmacht	3
Vragen staat vrij	5
Een blindganger	6
Advocaat fiscaal trekt beroep in	8
Aotearoa is Nieuw Zeeland	11
Drugstore cowboy	12
Poster (René Nauta)	14
Gedicht	16
Losse flodders op het Binnenhof	17
Jeugdzonde (Prickels)	18
Azië op een schoenveter (4)	20
'Wim f 800.000 voor één tientje'	22
Lopen en fietsen	24
Boeken	25
Willy Lohmann	28

Foto's: voorpagina Wim Heij,
pag. 19: Gerard van Erkelens

Soft drugs

Beter 'n stickie gerookt dan boter op je hoofd

In de zestiger jaren werd er in Nederland onder de jeugd nogal eens hasj, marihuana of iets dergelijks gebruikt voor de kick. Het betrof in alle gevallen een produkt van de hennepplant (cannabis sativa). Aanvankelijk werd dit met hand en tand bestreden door politie en overheid. Gebruikers en verkopers kregen forse straffen. Hennephoudende produkten werden beschouwd als drugs en gezet op de lijst van verboden drugs vallende onder de opiumwet. Dit was op zich merkwaardig, immers onthoudingsverschijnselen zijn nimmer aangetoond.

Ten aanzien van de verslaving geldt dat geestelijke afhankelijkheid in principe kan optreden bij het gebruik van elk middel, dus ook bij cannabisgebruik, al is die juist bij cannabisgebruik uiterst zeldzaam. Onderzoek van meer dan tien jaar onder enkele duizenden chronische cannabisgebruikers leverde slechts en met enige aarzeling ten aanzien van drie gevallen de diagnose op 'verslaving aan marihuana en hasj' (zie J. H. van Epen: De drugs van de wereld, de wereld van de drugs; 1988).

Het gebruik van een pakje boter levert een totaal ander beeld op. Het is aangetoond dat dierlijk vet gevaarlijk is voor hart en bloedvaten. Ziekten (zoals vetzucht) op dat gebied vormen een belangrijke doodsoorzaak, om nog maar niet te spreken van alcohol en sigaretten.

Toen er geleidelijk aan wat meer zicht kwam op de cannabisprodukten en haar uitwerking, ontstond er in de Nederlandse samenleving een tolerantie die resulteerde in een feitelijke legalisering. Momenteel zijn soft-drugs vrijelijk te koop in vele koffie- en theehuizen en bij de zgn. huisdealers. Zo staan deze huizen gewoon in de Gouden Gids onder namen als Freak Shop, De Wietstok, Liberty e.a. Ook beschikt het Openbaar Ministerie over interne circulaires waar criteria in genoemd worden, waaraan een koffie- en theehuis moet voldoen voor de verkoop van hasj. Zo worden belastingen geïnd uit de verkoop van hasj, enz.

Opmerkelijk, zo konkludeert hoofdcommissaris van politie te Utrecht, Mr. J. Wiarda, dat toen hasj en marihuana feitelijk werden gelegaliseerd voor gebruikers in Nederland, de prijzen daalden en het aantal gebruikers afnam.

In schril contrast met dit beleid staat het militair strafrecht en het vervolgingsbeleid. Sommige commandanten, vaak zelf niet vies van enig alcoholisch aperitiefje, zien in hasj-rokers nog steeds criminelen. Marechaussee wordt ingezet en systematisch worden kasten nageplozen op de enkele grammen hasj die soldaten soms in hun bezit hebben. Indien er wat wordt gevonden, wordt dat soms voor het front van de hele compagnie gemeld.

Begin april 1990 weigerde politierechter Mr. T. Rothuizen een 35-jarige hasjhandelaar te veroordelen voor het in het bezit hebben van 70 gram hasj, omdat het Openbaar Ministerie geen beleid op papier had inzake soft-drugs.

Minister Hirsch Ballin (Justitie) pleit voor niet actieve vervolging van het bezit van kleine hoeveelheden drugs, en om cannabisgebruikers niet te stigmatiseren.

De kriegsraad heeft hier tot op heden blijkbaar geen boodschap aan en gaat onverstoord verder met het uitdelen van (betrekkelijk forse) geldboetes.

Zou er daarom zoveel geblowd (hasj-roken) worden in de krijgsmacht?

Het komt ons wijzer voor om ook op dit punt spoedig aansluiting te vinden bij de burger-rechtspraak.

Redaktie

Inpassing etnische groepen vereist aanpassing krijgsmacht

Het rijksoverheidsbeleid ten aanzien van etnische minderheden streeft ernaar één procent van het personeelsbestand te laten bestaan uit leden van etnische groepen.

In het ontwerpplan voor integratie van etnische minderheden in de krijgsmacht is bekendgemaakt, dat ook de krijgsmacht dit streefcijfer als uitgangspunt zal nemen voor de komende jaren. Dit zogeheten plan van positieve actie zal uit een drietal onderdelen bestaan: voorlichting en werving, selectieprocedure en een tijdelijk voorrangsbepaald.

Alle facetten van het plan zijn er op gericht de minderheden zo probleemloos mogelijk in te passen in de krijgsmacht. Nergens echter wordt gesproken over aanpassing van de krijgsmacht aan deze ingrijpende verandering van het personeelsbestand.

Als de krijgsmacht een multi-culturele samenstelling zal krijgen zullen niet alleen de minderheden, maar zal vooral de krijgsmacht zelf zich daar ter dege op moeten voorbereiden.

Elke samenleving heeft zijn eigen cultuur met zijn eigen heersende normen en waarden. Deze normen en waarden zijn bij iedereen bekend. Er kunnen binnen een samenleving wel verschillen zijn. Jongeren bijvoorbeeld, hebben misschien andere normen en waarden dan de ouderen, maar er is wel kennis van elkaars ideeën en leefwerelden. Zonder al te grote problemen zijn wij in

staat met die verschillen te leven en elkaar ook te respecteren.

Een etnische bril

Alles om ons heen beschouwen en beoordelen we vanuit onze eigen normen en waarden. Mensen met een andere culturele achtergrond zullen we vanuit onze eigen ideeënwereld beoordelen en

veroordelen. Afhankelijk van de grootte van de verschillen zullen we afwijken van de normen en waarden accepteren of verwerpen. Zelfs mensen die pretenderen het beste met de minderheden voor te hebben, maken zich er schuldig aan. Zo ook de teneur van het actieplan. Her en der wordt gesproken over 'achterstand in kennis van taal en cultuur'. Dit heeft dan betrekking op de etnische minderheden. Van hen wordt verwacht dat zij zich optrekken tot eenzelfde niveau van kennis van taal en cultuur als een Nederlander. De Nederlandse cultuur is het uitgangspunt. Dit is voor de etnische groepen niet alleen een onmenselijke, maar zeer waarschijnlijk ook een onwenselijke opgave. Kun je van iemand verwachten dat hij zich de dominante cultuur eigen moet maken? De Nederlandse overheid vindt van wel blijkens de nota.

Integratie

Het Nederlandse overheidsbeleid is er op gericht de etnische groepen te 'integreren' in de Nederlandse samenle-

ving. Met de term integratie wordt bedoeld 'wederzijdse aanpassing'. Dit is echter problematisch, omdat het hier niet gaat om gelijkwaardige groepen met gelijke macht. Er is hier sprake van een overheersende cultuur, namelijk de Nederlandse cultuur. De Nederlandse overheid zegt zich aan de minderheden te willen aanpassen, maar in feite verlangt men niets anders dan dat de minderheden zich zo gedragen dat zij niet ingaan tegen de normen en waarden die in Nederland heersen. 'Wij willen ons wel aanpassen als we maar niets hoeven in te leveren waar we waarde aan hechten' is het motto in het zo tolerante Nederland.

Aanpassing

Van Indische Nederlanders en Molukkers wordt vaak gezegd dat hun integratie in de Nederlandse samenleving zo goed geslaagd is. 'Je kunt haast niks aan ze zien, ze zien er heel Nederlands uit', hoor je dan zeggen. Maar is dat nu een maat voor integratie?

Uit onderzoek blijkt dat mensen die in een andere, van hun eigen cultuur afwijkende, samenleving terecht komen, het makkelijkst in staat zijn hun uiterlijk en gedrag aan te passen aan de overheersende cultuur. In het volgende stadium is men in staat zijn gevoelens aan te passen. Het denken is het moeilijkst aan te passen aan de overheersende cultuur, gesteld dat men dat al zou willen. Zo kan het zijn dat mensen 'heel goed aangepast' lijken, maar het in feite helemaal niet zijn. Ze kunnen nog steeds hun eigen cultuurgebonden gevoelsleven en denkwereld hebben. Deze situatie doet zich veel voor bij leden van etnische groepen die in Nederland zijn geboren en/of opgegroeid, de zogenoemde tweede-generatie. Uiterlijk lijken ze vaak volledig aangepast. Dit geeft onherroepelijk problemen bij contacten met Nederlanders. Die zien en merken niets 'vreemds' aan hun gedrag. Ondertussen blijven ook deze mensen lid van hun eigen etnische groep en hebben vaak die normen en waarden wel behouden, maar gereserveerd voor hun gevoelens en denken.

Taal

In een situatie waarin mensen van een verschillende cultuur met elkaar moeten omgaan doen zich onherroepelijk problemen voor. De etnische minderheden die in de krijgsmacht zullen gaan dienen krijgen een 'Opstapcursus' om achterstanden weg te werken. De krijgsmacht zelf zou er echter ook verstandig aan doen de eigen gelederen te scholen in het omgaan met etnische minderheden. In een interculturele situatie zullen beide partijen met elkaar moeten samenwerken en het kan niet zo zijn dat dat alleen eisen stelt aan de etnische minderheden. De krijgsmacht zal de etnische minderheden onvermijdelijk tegemoet moeten komen.

Iedereen zal zeggen dat het leren van de Nederlandse taal heel belangrijk is voor etnische minderheden die leven in

Nederland. Taal is echter veel meer dan grammatica en woordjes leren.

Iedere cultuur heeft een eigen manier van communiceren, waar je niet meer bij stilstaat als je in die cultuur bent opgegroeid. Vaak weet je wat er bedoeld wordt zonder dat dat letterlijk gezegd wordt. Neem bijvoorbeeld de moeder die aan het kind vraagt "Wil jij even de tafel dekken?" Het is wel een vraag, maar niet zo bedoeld. De moeder bedoelt te zeggen "Jij moet nu de tafel dekken". Een kind weet feilloos wat de moeder bedoelt en zal geen 'nee' zeggen tenzij hij/zij uit is op ruzie.

Een ander voorbeeld. Een man vraagt aan zijn vriend "Wat vind je van mijn nieuwe auto?" De vriend antwoordt: "De wielen zijn wel mooi." De andere man zal dit ongetwijfeld opvatten als 'hij vind de auto niet mooi, maar wil dat niet zeggen.'

Zo zijn er legio voorbeelden te verzinnen.

Voor iemand met een andere taal en cultuur zijn juist die dingen die niet gezegd worden, maar wel bedoeld worden (de impliciete betekenis) zo enorm belangrijk om echt goed te kunnen communiceren. Als je immers 'nee' zou zeggen in het eerste voorbeeld, dan heb je gelijk ruzie.

Omgekeerd geldt natuurlijk ook dat mensen van een andere cultuur precies weten wat bedoeld wordt als ze met elkaar praten. De problemen ontstaan als mensen met verschillende culturele

achtergronden en verschillende manieren van praten met elkaar in contact komen.

Het is dan ook heel belangrijk dat beide partijen zich bewust zijn van verschillen in communiceren. Nederlanders zouden moeten letten op hun taalgebruik en zich bewust zijn van de mogelijkheid dat anderen hun uitingen heel anders kunnen opvatten. Dit om misverstanden te voorkomen.

Verschillen in omgang

Eind 1989 verscheen het boek *'Het beeld van Nederland; hoe zien Molukkers, Chinezen, woonwagenbewoners en Turken de Nederlanders en zichzelf'* van Wim Willems en Annemarie Cottaar.*

Ten aanzien van een aantal thema's als onderwijs, opvoeding, het karakter, zijn op basis van interviews uitspraken verzameld van de genoemde etnische groepen. Hieruit blijkt eens te meer dat aspecten die in de Nederlandse samenleving als zeer positief of gangbaar bekend staan, heel anders beleefd worden door mensen met een andere culturele achtergrond.

Een voorbeeld is het 'tutoyeren' ('je' en 'jij' zeggen). Volgens Molukkers wijst het je en jij zeggen op gelijkwaardigheid in verhoudingen. In een klas een leraar tutoyeren zullen ze nooit doen. Dit wordt ervaren als het verdoezelen van feitelijke verhoudingen.

Bijna alle groepen zijn het erover eens dat de Nederlanders zeer direct zijn, gelijk zeggen wat ze op het hart hebben. In andere culturen is het heel gebruikelijk eerst te kijken wie er aan het woord is. Is het iemand met macht of autoriteit, dan ga je daar niet direct tegen in. Je zegt dan 'ja', maar doet dan vervolgens 'nee'.

Nederlanders stellen zich ten aanzien van werk nogal ambitieus en op de voorgrond op. In veel culturen is het

* Willem Willems en Annemarie Cottaar: *Het beeld van Nederland*. AMBO/NOVIB, Baarn, Den Haag 1989. 348 blz. f 29,50.

Foto's Wim Heij

gebruikelijk je heel bescheiden op te stellen. Met stil en hard werken denkt men waardering af te dwingen. Ook tijdens sollicitatiegesprekken stelt men zich vaak heel bescheiden op. Veelal kijkt men de vragensteller niet recht in de ogen, dat zou onbeleefd zijn. Men antwoordt vaak alleen met 'ja' en 'nee' en probeert vooral wenselijke antwoorden te geven. Dit wordt door een Nederlander al snel ervaren als 'hij weet niet wat hij wil' of als een gebrek aan motivatie.

Ook het stellen van directe (rechtstreekse) vragen zoals bijvoorbeeld "Waarom voel je je niet goed?" kan averechts werken. Dit soort vragen zijn in onze cultuur en vooral bij hulpverleners nogal gebruikelijk. Dit soort vragen wordt echter als onbeleefd ervaren. Persoonlijke zaken zijn privé en daar hoor je niet naar te vragen. De vuile was wordt niet buiten gehangen. Stelt men toch zulke vragen, dan zal de vraag veelal ontweken worden of niet naar waarheid beantwoord worden. Een Nederlander zal zich vervolgens teleurgesteld voelen als hij daarachter komt, maar de ander ook omdat de Nederlander zich zo onbeleefd gedragen heeft.

Tenslotte

Het geven van voorbeelden die misverstanden door verschil in cultuur illustreren, kan eindeloos door gaan. Het is van zeer groot belang dat men zich bij het omgaan met andere culturen bewust is van de verschillen die er kunnen zijn op het gebied van ervaren en denken.

Voor een geslaagde opname van etni-

sche groepen in de krijgsmacht is het onvermijdelijk dat de krijgsmachtleden in staat zijn objectief naar hun eigen cultuurgebonden normen en waarden te kijken en deze niet als uitgangspunt nemen van hun handelen. Als de aanpassing eenzijdig van de

kant van de etnische groepen wordt verwacht, is ook 'het positieve actieplan' van de minister, zoals zoveel goedbedoelde plannen, gedoemd te mislukken.

Karen Heij

Soms ineens heeft iemand een ernstige ziekte. De grote onzekerheid slaat toe, is er behandeling mogelijk? Zou je/hij sterven?

Vaak gehoorde klachten van degenen die de dood in de ogen moeten zien: "Er wordt over van alles gepraat, maar niet over wat er in mij omgaat, waar ik mee worstel, waar ik bang voor ben." "Mensen met wie ik vroeger vaak contact had, ik zie ze niet meer; ze gaan me uit de weg."

"Humanistische kaarten, bloemen... en toch... als ik voel dat ik er niet over kan praten, die vriend/vriendin niet bij mij stil wil staan, ik blijf dan zo alleen."

*Was of ben je erg ziek?
Hoe werd/wordt met jou omgegaan?
Wat is jouw ervaring?*

Hoe ga jij om met die zieke, die terecht twijfelt of hij overleeft of misschien ten dode is opgeschreven?

Kun jij wil jij dichtbij hem blijven? Bij zijn hoop én wanhoop bij zijn vertrouwen én twijfel, bij zijn rotsvaste zekerheid én zijn slopende onzekerheid?

Of laat je hem alleen?

Steven

Een blindganger

De verzwegen oorlog in Indië (1946-1949)

Vier jaar duurde het gewapende konflikt tussen Nederland en Indonesië. Vier jaren waren er nodig om de Nederlandse regering ervan te doordringen dat Indonesië nooit meer Nederlands-Indië kon worden. Op 30 december 1949 erkende Nederland eindelijk de onafhankelijkheid van Indonesië. De verlies- en winstrekening gaf het volgende nadelige saldo te zien: 2526 gesneuvelde militairen, 2225 door ongelukken en ziekten overleden en ruim honderdduizend jongemannen naar huis gestuurd met een kater zo groot als morgen de hele dag.

Nederland heeft altijd hardnekkig geweigerd de gevechtshandelingen in Indië het predikaat oorlog op te plakken. Het was echter wel degelijk een oorlog. Want alles wat een oorlog tot een oorlog maakt zat in deze vier jaar. Twee gemotiveerde legers stonden tegenover elkaar (beide meer dan honderdduizend man sterk), regeringen die onwrikbaar op hun standpunt bleven staan, op volle toeren draaiende propaganda-apparaten en massaal mechanisch geweld.

Geen openheid

De politieke leiders, de opdrachtgevers

De auteur Ant. P. de Graaff, toen...

... en nu

voor het sturen van troepen en het toepassen van georganiseerd geweld, hebben tot op heden niets nagelaten iedere openheid over dit gewapende konflikt en zijn uitwassen in de kiem te smoren. De verantwoordelijke militairen voelden zich dientengevolge evenmin geroepen over deze weinig verheffende periode uit de vaderlandse geschiedenis een boekje open te doen. Aldus bleef deze oorlog als een blindganger in de Nederlandse samenleving liggen.

De laatste tijd blijken in toenemende mate, met name ex-dienstplichtige, militairen er behoefte aan te hebben hun ervaringen alsnog naar buiten te brengen. Verreweg het best verwoorde Ant. P. de Graaff de ervaringen van deze oud-Indiëgangers in zijn kortgeleden als trilogie uitgegeven boeken over het vergeten leger in Indië.

Vanwege het grote belang dat aan deze trilogie kan worden toegekend volgen hieronder besprekingen van de afzonderlijke delen.

Oorlogsomstandigheden

'Ze weten niets, die ooms en tantes, vrienden en bekenden. Ze denken dat we hier liggen te zonnebaden, terwijl de zenuwen ons opvreten.'

Dit schrijft dpl. sgt. gewondenverzorger Ant. P. de Graaff in zijn dagboek dat hij bijhield tijdens zijn verblijf in Indië (1949-1950). De tekst van *'De heren worden bedankt. Met het vergeten leger in Indië, 1949-1950'* (deel 1) volgt nauwkeurig dit dagboek van een oorlog tegen met name de eigen zenuwen.

De Graaff komt met de laatste lichte in Indië aan (april 1949, twee maanden na de tweede politieke aktie). Wie thuis in Holland veronderstelt dat het betrekkelijk veilig is voor de Nederlandse militairen in die periode vergist zich.

Het citaat van De Graaff aan het begin van dit stukje is bepaald niet overdreven. Uit het ten geleide van J.A.A. van Doorn (auteur van o.a. *'Ontsporing van*

geweld') wordt dat duidelijk. In de gehele periode sneuvelden 2526 Nederlandse militairen; tijdens de beide politieke akties 280. In de periode tot de eerste aktie sneuvelden er maandelijks gemiddeld 23 militairen; in de periode tussen de akties gemiddeld 35 per maand. In de zeven maanden na de tweede aktie lag het verliescijfer op 166 man per maand.

En net midden in dit tijdvak begint Ant. P. de Graaff zijn Indiëtijd, de moeilijkste periode die de Nederlanders in die jaren onder ogen moeten zien.

In dit boek geen opsmuk en heldhaftigheid, maar een feilloze registratie van het gevaar, het riskeren van je leven, het wachten op niets, de afstand tussen officieren en soldaten, de verveling en vooral, steeds weer, de spanning.

Een volstrekt betrouwbaar verslag uit de eerste hand.

Therapie

Deel twee, *'De weg terug. Het vergeten leger toen en nu'*, is als volgt opgebouwd. Allereerst geeft het weer wat 19 ex-Indiëgangers ervaaarden toen ze, na 37 jaar, Indonesië weer terugzagen. Twaalf van hen liepen dezelfde patrouille die ze in 1949 tientallen keren hadden gelopen en waarbij enkele maten waren gesneuveld. Deze tocht nu werd door de deelnemers als een therapeutisch proces ervaren. Tegenover deze hedendaagse ervaringen plaatst de auteur opnieuw belevenissen uit het bewogen laatste Indië-jaar.

Verspreid over het hele boek loopt het verhaal 'Serdadu Belanda' (Hollandse soldaat) over de wederwaardigheden van een Indiëbataljon. Ingevoegd, zegt de auteur in zijn voorwoord, 'om het verhaal voor alle oud-Indië-militairen leesbaar te maken'.

Voor mij is het, juist daardoor, nog veel meer geworden. Het verhaal over de ondervonden ellende, de angst en de kameraadschap is zo invoelbaar dat iedere militair, ongeacht tijd en plaats, veel in het beschrevene zal herkennen.

'We vochten allen voor onszelf en voor onze kameraad, niet voor de regering, niet voor de zaak. Die oorlog was helemaal zinloos, hartstikke fout', zegt De Graaff in een afsluitend interview. Dat had net zo goed opgemerkt kunnen worden door een terugkerende Franse militair uit Algerije, of een Amerikaan uit Vietnam of een Rus uit Afghanistan. Het is de geschiedenis van 'the universal soldier' die De Graaff in dit boek vertelt.

Verbittering

In 'Brieven uit het veld. Het vergeten leger thuis', het derde deel, wisselt de

auteur zijn authentieke dagboek aantekeningen af met brieven van oud-Indiëgangers en nabestaanden van gesneuvelden. Evenals zijn twee vorige boeken bevat ook dit deel sterk een toon van in de steek gelaten te zijn, van verbittering. In de proloog schrijft De Graaff: 'We kwamen terug, er werd niet naar ons gekeken, we kregen een paar

tientjes gevarengeld, we mochten een nieuw pak kopen. We kregen zelfs een gratis abonnement op de trein voor een maand en verder was het: zoek het maar uit.'

De toonzetting van de dagboek aantekeningen (over de periode 29 april 1949 tot 14 mei 1950) is over het algemeen mild te noemen. Wel geeft hij er blijk van reeds in die tijd over een scherp opmerkingsvermogen te beschikken. Bijvoorbeeld met betrekking tot de snelheid waarmee gewonde inlanders door Nederlandse hospikken worden verzorgd ('eerst eten') of over de afwezigheid van deugdelijk PSU-materiaal (van een compagnie zijn twee pelotons 'vrijgesteld van appèl en marsen bij gebrek aan sokken en schoenen').

Het venijnige van dit derde deel klinkt vooral door in de andere helft van het boek, de brieven van de oud-Indiëgangers en de nabestaanden. Ronduit schrijnende zaken worden door deze mensen aangeroerd. Wie mocht denken

dat deze brieven zich niet laten vangen onder de titel van het boek vergist zich schromelijk. Ter illustratie dit citaat: '...maar nog iedere nacht ben ik na een uur slaap in dienst'. Deze inmiddels zestig-jarige ex-dienstplichtige zit al meer dan veertig (!) jaar 'in het veld'.

Eénzelfde lot

Ant. P. de Graaff heeft een trilogie over 'het vergeten leger' geschreven die er zijn mag. Messcherp heeft hij de verbittering van duizenden verwoerd over de wijze waarop de overheid met hen, na

ingezet te zijn voor een smerige klus, is omgesprongen.

Alleen maar historie? Welnee!

Er is geen enkele aanwijzing om te veronderstellen dat de overheid leergeld zou hebben betaald met het gebeurde rond de Indië-veteranen. Dat betekent, zo goed als zeker, dat de militair van nu, wanneer de situatie zich opnieuw zou voordoen, eenzelfde lot te wachten staat. Daarom hebben de boeken van Ant. P. de Graaff een grote aktualiteitswaarde voor iedere (dienstplichtige) militair van nu, en naar ik vrees, vele generaties hierna.

Ant. P. de Graaff wordt daarvoor bedankt!

Wim Heij

Ant. P. de Graaff: De heren worden bedankt/ De weg terug/ Brieven uit het veld. Van Wijnen, Franeker 1990. 432 blz. geill. geb. f 69,50.

Advocaat fiscaal trekt beroep in

Definitieve vrijspraak voor manschappen van Hr. Ms. Woerden

"Ik heb nu alles bestudeerd, de mensen worden echt niet veroordeeld door het Hoog Militair Gerechtshof, dus ik heb zojuist de fiscaal bij de Zeekrijgsraad in Curaçao de opdracht gegeven het beroep in te trekken." Dit was het bericht dat mr. H. L. van den Broek, voormalig hoofd Buro Militaire Strafsaken, op 8 april – een paar dagen voordat de zaak die in de wandelgangen 'de muiterij op de Woerden' wordt genoemd pro forma door het HMG zou worden behandeld – van de advocaat fiscaal kreeg.

Daarmee kwam formeel een einde aan 'De zaak De Woerden' (zie kader) Ego-redakteur Klazien van Brandwijk Wiltjer kijkt in een vraaggesprek met mr. Van den Broek (inmiddels met FLO) nog eens op de zaak terug.

In september 1989 bent u afgereisd naar Curaçao om de beklaagden in de zaak De Woerden te verdedigen. Er volgt vrijspraak door de krijgsraad en de fiscaal ging in hoger beroep. De zaak zou in Nederland gaan lopen en opeens is daar het bericht dat het niet doorgaat. Hoe is dat nu mogelijk?

Voor mij was dat niet opeens. Ik had al twee keer met de griffiers over huishoudelijke zaken met betrekking tot De Woerden gesproken. Ik had een tweetal brieven geschreven waarin ik verzocht om een aantal mensen als getuige te horen, waaronder de vorige commandant Zeemacht in het Caraïbisch Gebied, de generaal Cloquet. Ik kreeg de indruk dat men wel begreep waarom ik die wilde horen. Er werd met mij van gedachten gewisseld of het alleen de generaal was die ik wilde horen. Waarop ik heb gezegd: "Dat hangt er van af natuurlijk. Als die mijn stelling bevestigt dat in feite het recht op vervolging al helemaal is verdwenen, omdat de mannen gedaan hebben wat hij opdroeg, dan hoef ik verder geen getuigen te horen." Maar als dat allemaal wat

minder scherp was komen te liggen, dan hadden er nog veel meer mensen gehoord moeten worden. Omdat het Hoog Militair Gerechtshof de laatste feitelijke instantie is, moet ik daar al mijn kruid verschielen. Verder heb ik gevraagd om een aantal geclassificeerde stukken. Die stukken waren inmiddels bij de advocaat fiscaal aangekomen.

Behandeling pro forma

Inmiddels was er overleg met mij pleegd of ik in staat was om op 25 mei eventueel mee te reizen met een raadsheer commissaris en de griffier naar Curaçao, om ter plaatse de zaak te bekijken. En er was mij meegedeeld dat op 11 april de zaak pro forma zou worden behandeld.

Pro forma, omdat de verzoeken die ik aan het HMG gericht had heel formeel op een openbare zitting moeten worden behandeld. En daar moet heel formeel op worden beslist. Bij minder in het oogspringende of omvangrijke zaken gebeurt dat bijvoorbeeld op de zitting zelf.

Bij deze zaak had de advocaat fiscaal laten weten: "Ik ga de zaak pro forma dagvaarden naar aanleiding van de verzoeken die u gedaan heeft, maar u kunt uw cliënten laten weten dat ze niet hoeven te komen, want de inhoud van de zaak wordt niet behandeld."

Toch sturen ze dan een dagvaarding naar de mensen, want ze moeten zich aan de voorschriften houden, omdat het er naar uitzag, dat bij welke beslissing van het hof dan ook, deze zaak bij de Hoge Raad terecht zou komen, en men wil voorkomen dat wie dan ook daar een formele vinger achter krijgt, in die zin van: 'aan dat en dat voorschrift hebben ze zich niet gehouden.'

De zaak zou dus pro forma worden behandeld, totdat 8 april de advocaat fiscaal mij belde en vertelde dat hij de fiscaal in Willemstad de opdracht had gegeven het beroep in te trekken. En aldus is gebeurd.

Dat is de zakelijke kant, welke kanten zitten er nog meer aan?

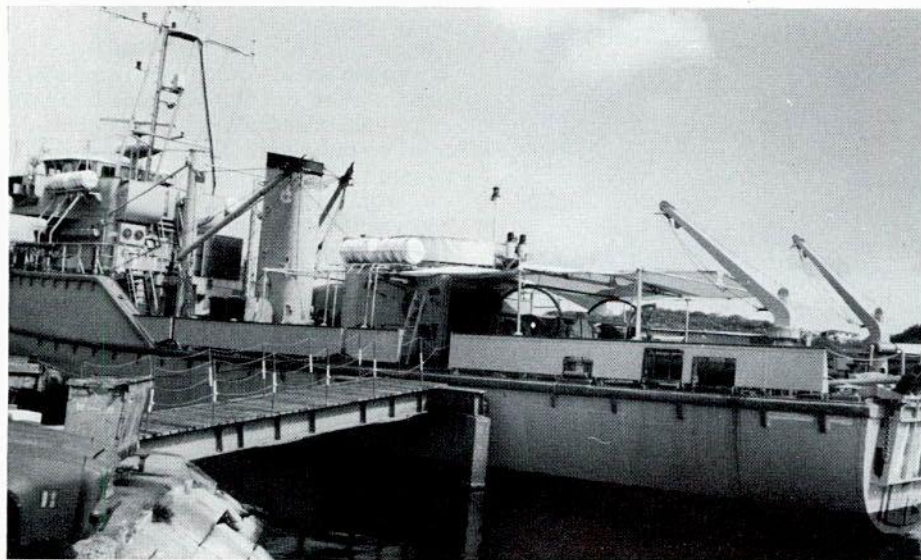
De zaak heeft verschillende kanten natuurlijk. Op de eerste plaats denk ik dat de beklaagden blij zijn dat de zaak, voordat ze voorgaats moesten komen, behandeld is, omdat er bij de mensen grote emoties spelen. Ze weten nu zeker dat ze vrijgesproken zijn.

Alleen al vanuit dat oogpunt is het voor de mannen goed. Er zijn er bij die hebben iets van 'ik ben vrijgesproken' en die hadden dat door het HMG wel bevestigd willen krijgen.

Verder, dat denk ik, maar dat heeft de advocaat fiscaal niet zo ronduit tegen mij gezegd, maar als ik mij verplaats in zijn denkwereld komt er bij dat het voor de marine natuurlijk niet leuk is dat deze zaak in de publiciteit komt. Zeker niet als inderdaad juist is, wat ik al voorspeld had en nu ook door de advocaat fiscaal gezien werd, dat daar toch een vrijspraak uitkomt, want dan blijkt daar een falend beleid uit.

Sommigen van de beklaagden zouden dat wellicht ook leuk gevonden hebben. Omdat ze dan met het idee zitten van 'het is nu toch maar weer eens goed gezegd en ook in de krant gekomen.' Die aspecten zitten er nu niet aan voor ze.

Maar verder zeg ik: hoor eens even, als je van een toch ernstig misdrijf wordt verdacht en je wordt vrijgesproken en in hoger beroep wordt voordat de zaak officieel dient de dagvaarding ingetrokken, dan ben ik toch geneigd om te zeggen: daar moet je heel blij mee wezen.

Hr. Ms. Woerden

Verdediger Van den Broek voor de rechtszitting op 29 september 1989 in gesprek met de aangeklaagden

Nog niets veranderd

Ik denk dat dat ook zo is, ik vraag me wel af: is er wat veranderd op de Woerden?

Dat is een ander probleem natuurlijk. Kijk, ik vind het vanuit dat oogpunt jammer dat die zaak niet voor het HMG heeft gediend.

Ik heb nog regelmatig contact met een

aantal mannen gehad. Ik heb ze ondermeer gebeld toen het hoger beroep was ingetrokken, en zij zeggen dat er nog niets is veranderd.

Als je nu na gaat dat uit de brieven die ik heb opgevraagd, om maar eens iets te noemen, duidelijk blijkt dat er op hoog nivo (de hoogste bedrijfsarts die je bij de Marine kunt bedenken) zwart op wit wordt toegegeven dat het in feite

medisch onverantwoord is om aan boord van de Woerden gehuisvest te zijn. Men weet dat ook en men zal wel een keer maatregelen nemen, daar komt het antwoord op neer. Dat daar nog steeds niets aan gebeurd is... dat is droevig en ook daarom vind ik het jammer dat die zaak niet voor het HMG heeft gespeeld. Eventuele publiciteit had misschien kunnen zorgen dat er wel wat aan gebeurde. Een andere kant waarom het wellicht jammer is dat het niet in de publiciteit is gekomen, is dat de marine zegt: 'we raken zoveel personeel kwijt'. Als ik dit zo zie, dan vragen ze daar als het ware om. In deze zaak is duidelijk gebleken dat van de negen bemanningsleden die ik heb gesproken er toch zeker vijf of zes zijn weggelopen naar aanleiding van deze zaak. En dan niet omdat ze voor de krijgsraad moesten komen, maar vanwege de toestanden aan boord, waar uiteindelijk niets mee is gebeurd.

Daarom lopen ze weg en ja... als dit altijd zo zou zijn, ik hoop het niet, dan is het jammer, want dan had er, doordat het in de pers kwam, iets mee kunnen gebeuren.

Dan nog iets: Als deze zaak voor het HMG had gediend, dan hadden er twee vlagofficieren in gezeten en die hadden misschien, nadat ze kennis hadden genomen van deze zaak, hun invloed kunnen aanwenden om via de geëigende kanalen binnen de marine te wijze op de situatie die ze hadden aangetroffen. Dat ging nu allemaal niet door.

Konsekwenties

In uw pleidooi zei u: "In essentie betreft de hele problematiek een arbeidsconflict, waarvoor het wetboek van militair strafrecht niet is geschreven. De manier waarop er tot heden op is gereageerd,

'De zaak De Woerden'

Waarover ging het ook weer zo'n jaar geleden?

Een negental bemanningsleden van Hr. Ms. Woerden verlieten op 7 juni 1989 het schip, gingen naar het bureau van de MDD (Maatschappelijke Dienst Defensie) en wilden voor de varende inspectie (de oefening High Quality) een gesprek met de hogere marineleiding. Een gesprek over de onrust, de wantoestanden en spanningen aan boord. Na lang beraad besluit men op aanraden van de VBZ (Vereniging Belangenbehartiging Zeevarenden) en de Koninklijke Marechaussee weer aan boord te gaan. Er wordt die dag toch uitgevaren.

De toenmalige commandant doet aangifte van militair oproer gepleegd door negen bemanningsleden. De dagvaarding spreekt over artikel 124: Wanneer vijf of meer militairen samenrotten om in vereniging hun plicht te verzaaken, worden zij, indien het tot enige feitelijkheid of bedreiging daarmede gekomen is, behoudens iedere verantwoordelijkheid voor de bijzondere door hem bedreven feiten, als schul-

dig aan militair oproer gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren. Indien dit feit is gepleegd in tijd van oorlog of aan boord van een oorlogsvaartuig of luchtvaartuig der krijgsmacht zich ergens bevindende waar geen onmiddellijke hulp te verkrijgen is, worden de schuldigen gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijk van ten hoogste twintig jaar.

MILITAIR OPROER, een niet mis te verstane beschuldiging. De klaagden roepen daarom de hulp in van luitenant kolonel mr. H. L. van den Broek, Hoofd van het Bureau Militaire Straffzaken. (Iets dat in de KM iets bijzonders is, veelal neemt een KM-officier de verdediging op zich).

29 september 1989 speelde de zaak voor de Zeekrijgsraad op Curaçao en op 13 oktober volgde vrijspraak, omdat formeel juridisch het betreffende artikel 124 niet bewezen werd geacht. (In EGO van november 1989 deden we hiervan uitvoerig verslag.) De fiscaal bij de Zeekrijgsraad tekende beroep aan. En de advocaat fiscaal bij het Hoog Militair Gerechtshof wijst het terug.

leidt alleen bij een organisatie die geen winst behoeft te maken niet tot een financieel faillissement. Echter en helaas is in deze zaak het emotionele faillissement nog lang niet afgewend. Ik schat in dat het nog niet te laat is, maar veel tijd is er niet meer over". Hoe ziet u in dat licht nu de konsekwenties van deze zaak voor de mannen van de Woerden?

Ja... formeel mag deze zaak geen konsekwenties voor ze hebben, maar wat het betekent kun je nooit voorspellen. Men weet het. Ik moet wel zeggen dat ik ook officieren ontmoet heb die volledig achter die mannen stonden en die ook niet begrepen waarom ze voor de krijgsraad waren gebracht. Er zijn dus redenen om te hopen dat de mannen er ook materieel of feitelijk gesproken geen last van zullen hebben.

Anderzijds, ik ben om deze zaak om meerdere redenen bedroefd geweest. Ik ben als militair vooral bedroefd geweest om het feit dat ik moet constateren dat een aantal officieren met een aanzienlijke rang zelf tegen de marechaussee hebben verklaard dat ze die moeilijkheden zagen aankomen. En ze hebben doodeenvoudig zitten wachten tot de boel uit de hand liep. Dat is toch wel erg triest. Ik heb op de krijgsraadzitting al het voorbeeld genoemd dat ik dan als voetbalscheidsrechter de laan uitgestuurd zou worden als ik bleef wachten. Maar het is in feite nog ernstiger. Het is toch ondenkbaar dat een officier in actieve dienst, die zelf aangeeft dat hij ziet dat er binnen zijn formele invloedssfeer, binnen zijn bevelssfeer iets fout gaat, niets anders doet dan afwachten tot het fout gaat!

Dat is daar gebeurd, niks meer en niks minder.

En als ik daar weer naar kijk, dan zeg ik, ik weet niet wat deze mensen zullen doen als ze nu gaan bemerken dat de mannen inhoudelijk er toch nog weer problemen mee krijgen. Overigens als ik zo snel even alle beklagden in mijn gedachten de revu laat passeren, dan denk ik dat er uiteindelijk maar een of twee binnen de marine zullen blijven en

dat de rest allemaal verdwenen is. Er zullen er maar een of twee blijven. De rest is er uit.

Een trieste belans...

Ja... De enige waarvan het minder waarschijnlijk is dat hij zou zijn gebleven is de hofmeester. Dat is de enige die, naar mij uit gesprekken bleek, toch wel vertrokken zou zijn. De rest was allemaal van plan te blijven, maar doet het niet.

Handelen uit zorg

Tijdens de rechtzaak zei u dat het allemaal mensen waren van onbesproken gedrag...

Ja, want dat mag ook niet vergeten worden. Er was er geen een die handen wrijvend zat te vertellen dat ze de club zo leuk te pakken hadden. Nee in tegendeel, ze gaven allemaal aan dat ze het zo verschrikkelijk vonden dat ze op deze manier moesten optreden, want het zou niet goed gaan aan boord. Zij waren er allemaal van overtuigd dat het binnen afzienbare tijd volkomen uit de hand gelopen zou zijn. En dat in twee opzichten:

- Het zou tot een handgemeen gekomen zijn met wie dan ook, met de onderofficieren, onder elkaar.

- En zij waren er van overtuigd dat er een bedrijfsongeval zou plaatsvinden in de zin van dat gaat met het schip niet goed, dat loopt vast. Op die manier. Dat kon niet. Dat mocht niet bij de marine.

De mensen waren bezorgd?

Ja, zij waren betrokken, zij waren bezorgd voor de marine en voor hun schip. Het was niet zo dat ze er op uit waren om hun commandant een loer te draaien of om de boel vast te laten lopen. Want zoals ik op de zitting al zei, dat had allang gekund. Op het moment dat ze waren gaan doen wat hun chef zei, kwam dat schip niet meer weg. Zo simpel ligt dat.

Kijk, die mannen hebben regelmatig om een gesprek gevraagd. Wat de mannen tegen zat was dat de wereld waarin

Mr. H. L. van den Broek

ze zaten natuurlijk wat beperkt was. Wat ze ook nog tegen zat was, dat er geen enkele dienstplichtige onder zat. Omdat het nou eenmaal zo is dat dienstplichtigen vaak relaties hebben die ze gebruiken buiten de hele hiërarchie om. Deze mannen hebben als beroepsmilitair nagelaten om hun relaties buiten de hiërarchie aan te boren. Daar waren ze veel te loyaal voor. Dat is ook de reden waarom ze het uit de pers hebben gehouden. En terecht naar mijn gevoel. Maar als daar een paar dienstplichtigen hadden gezeten, dan was men buiten die hiërarchie om, waarschijnlijk in een eerder stadium gestoten op die toestand.

Je hoeft een dienstplichtige niet in een te klein bed te leggen, acht, negen maanden lang. Bij temperaturen die niet verantwoord zijn en met kakkerlakken. Die pikt dat van z'n leven niet. Het zijn loyale beroepsmilitairen die zich in wilden zetten voor hun arbeidssituatie.

Veel te leren

Wat valt er nu uit deze zaak te leren?

Je moet een marineman serieus nemen. Doodenkele uitzondering daargelaten, die ik nog niet ontmoet heb, zit er geen een tussen die de boel in het honderd wil laten lopen. Als je als meerdere denkt 'die vent laat de boel in het honderd lopen', denk ik dat het verstandig is om eerst eens te kijken wat hij nou werkelijk wil en te kijken of je dat kunt bespreken met hem. Je kunt er natuurlijk een hele hoop van leren, maar je kunt ook blijven zeggen 'het zijn mannen die er op uit waren de marine een loer te draaien'.

Als men niet bereid is op het idee te komen dat het een arbeidsconflict is... Als men niet bereid is om het wetboek van militair strafrecht hier ver vandaan te houden en te vragen: wat is er eigenlijk echt aan de hand...?

Als men, zoals ik daar ook heb ervaren, niet bereid is om de implicaties van een politieke beslissing onder ogen te zien, met name een bedrijfsmaatschappelijk werker functioneel in te schakelen... Tja, dan is er nog heel veel te leren. Maar of ze het leren, dat zal de vraag zijn.

Klazien van Brandwijk Wiltjer

Het gerechtsgebouw in Willemstad

Aotearoa is Nieuw-Zeeland

Op 6 februari 1990 viert Nieuw-Zeeland haar 'officiële' 150e verjaardag. Grootse festiviteiten – er wordt meer dan 30 miljoen NZ dollar uitgegeven – zullen het Verdrag van Waitangi herdenken. Dit verdrag uit 1840, tussen Maori stamhoofden en koningin Victoria, regelde de machtsverhoudingen tussen de Maori stammen en het nieuwe koloniale gezag.

De viering van '150 jaar Nieuw-Zeeland' negeert de meer dan 1000 jaar oude geschiedenis van de Maori, de oorspronkelijke bevolking van Aotearoa. Voor velen onder hen wordt 1990 een jaar van protest.

De Maori stammen verloren sinds 1840 het grootste deel van hun land en visgronden. Hun soevereiniteit werd ze ontnomen. Veel Maori eisen nu hun rechten op. Zij willen de vrijheid om hun leven vorm te geven volgens eigen waarden en tradities. Ze strijden voor het behoud van hun cultuur. Zij willen zelfbeschikking. Een rechtvaardig gedeelde politieke macht.

Band met Nederland

De Werkgroep Inheemse Volken (WIP) vindt dat Nederland een speciale band heeft met Aotearoa. Abel Tasman ontmoette in 1642 – tijdens een VOC-zoektocht naar goud – als eerste Europeanen de Maori. Sindsdien heet Aotearoa Nieuw-Zeeland. Bovendien vormen de 70.000 Nederlandse emigranten vandaag de dag, na de Britten en de Maori, een van de grootste bevolkingsgroepen in het land.

Verdrag nooit nagekomen

Het Verdrag van Waitangi dat op 6 februari 1840 werd gesloten, vormde altijd al een bron van konflikt. De Engelse en de Maori versie van het verdrag verschillen op wezenlijke punten. In de Engelse versie dragen de Maori hun soevereiniteit over aan koningin Victoria. De Maori schenkt haar vertegenwoordigers slechts een vorm van medebestuur.

In principe behielden dus de Maori hun soevereiniteit, en het bezit en beheer van hun land. Zoals een Maori stamhoofd in die dagen het verwoordde: "De schaduw van het land is voor de Koningin, het wezenlijk blijft behouden voor ons".

Deze afspraken zijn nooit nagekomen. De Britten hebben het verdrag op vele manieren geschonden. Een grote golf van kolonisten eiste gebieden op die de Maori niet wilden verkopen. De koloniale regering onteigende Maori gebieden via landoorlogen en een aantal landwetten. De Maori verloren geleidelijk aan hun bestaansbronnen en de zeggenschap over hun land en cultuur.

Het Maori protest hiertegen duurt al anderhalve eeuw. Sommige Pakeha (blanken) proberen dit te negeren, maar het inzicht groeit onder steeds meer mensen dat de Maori groot onrecht is aangedaan.

Racisme en discriminatie

Maori scholen zijn zeldzaam. De Kohanga Reo, de honderden 'Taal Nestjes' voor kleuters die de laatste jaren in het hele land zijn ontstaan, vormen een initiatief van Maori vrouwen. Zij ontvangen voor hun onderwijs bijna geen overheidssteun. Het nodige geld wordt door de gemeenschap zelf ingezameld.

De Maori voelen dat er institutioneel racisme heerst binnen de verschillende overheidsinstellingen.

In 1984 was 39% van alle veroordeelden door het Hooggerechtshof Maori. Bovendien vormden zij 46% van al diegenen die tot meer dan 7 jaar gevangenisstraf werden veroordeeld. (Bron: Department of Statistics, 1986.) De Maori vormen slechts zo'n 10% van de bevolking.

In maart 1986 was 5% van de totale mannelijke bevolking in Nieuw-Zeeland werkloos. Op dat moment was 12% van de Maori-mannen werkloos. Voor de vrouwelijke bevolking waren de percentages respectievelijk 9% voor het totaal en 19% voor de Maori-vrouwen. Sindsdien is het percentage dramatisch gestegen in het nadeel van de Maori-mannen en -vrouwen. (Bron: Census of Population and Dwellings, March 1986; Department of Statistics).

Veel Maori vragen zich af, 150 jaar na het Verdrag van Waitangi, "What's there to celebrate?".

Zij strijden nog steeds voor hun rechten. Zij willen zelfbeschikking.

Hoop op veranderingen

Op politiek nivo worden de laatste jaren heel voorzichtig veranderingen doorgevoerd. Recentelijk is het Waitangi Tribunaal opgericht, waar de Maori terecht kunnen om onrechtmatig onteigende gebieden terug te eisen. Helaas is dit niet meer dan een adviesorgaan voor de regering. Er zijn pas een beperkt aantal stukken land teruggegeven aan hun Maori eigenaars.

De Maori taal wordt sinds enkele jaren onderwezen op enkele scholen. Er zijn instellingen opgericht in de gezondheidszorg en het maatschappelijk werk waar de Maori op hun eigen wijze kunnen werken met hun eigen mensen. Er is dus hoop op veranderingen, maar ze zijn klein en verlopen traag.

Inheemse Volken 1990-92

De Maori staan centraal in de eerste fase van een meerjarencampagne 'Inheemse Volken, Milieu en Ontwikkeling 1990-1992', een initiatief van de Werkgroep Inheemse Volken (WIP). De komende tijd zullen jaarlijks inheemse volken model staan voor de wereldwijde situatie van bedreigde volken. Dit zijn achtereenvolgens de Maori (1990), de inheemse organisaties van Afrika (1991) en de inheemse volken van de Amerika's (1992). Doel is de Nederlandse bevolking op grote schaal bewust te maken van de mensenrechten, het milieubeleid en de ontwikkelingsmethodes van inheemse volken.

De WIP is een mensenrechtenorganisatie, die al sinds 1969 opkomt voor de rechten van bedreigde inheemse volken. Tot die volken behoren bv de Amazone-Indianen, de Innu (Labrador), De Aborigines (Australië), de Papua's en de Maori.

Voorlichting geeft de WIP via haar maandblad TRIBAAL NIEUWS (jaarabonnement f 25,-), vele publikaties en het documentatiecentrum. Voor nadere informatie, schrijf of bel naar:

Werkgroep Inheemse Volken (WIP), Postbus 40066, 1009 BB Amsterdam. Bezoekadres: Minahassastraat 1, tel. 020-938625. Postbank 4057800.

(Tekst verkort overgenomen van een WIP-folder)

Drugstore cowboy

Geestige en gedurfd film

Nu de drugsbestrijding in Amerika groteske vormen begint aan te nemen en de schatkist bijna is uitgeput (terwijl legaliseren zoveel effectiever en goedkoper zou zijn...) zijn films over dit beladen onderwerp natuurlijk een goed in de markt liggend artikel. De meeste zijn moraliserend en somber en suggereren dat druggebruikers een verschrikkelijk leven hebben, dat altijd in de goot eindigt. In *'Drugstore cowboy'* durft regisseur Gus van Sant met dat cliché te breken en hij heeft daar, in eigen land en inmiddels ook in veel Europese landen, alom waardering en lof voor gekregen.

De titel van de film geeft al aan waar het hier om gaat: een 'cowboy', een avontuurlijk levende jongen die zijn bestaan vult met het beroven van apotheken, om daar de drugs te stelen die hij en zijn drie maatjes nu eenmaal nodig hebben. Bob, de leider van het groepje, is getrouwd met Dianne. Ze zijn allebei mooi, zien er absoluut niet verslonsd of ondervoed uit en genieten van hun bestaan. Ze trekken op met Rick en diens

vriendin Nadine, een piepjonge blonde 'teenqueen'.

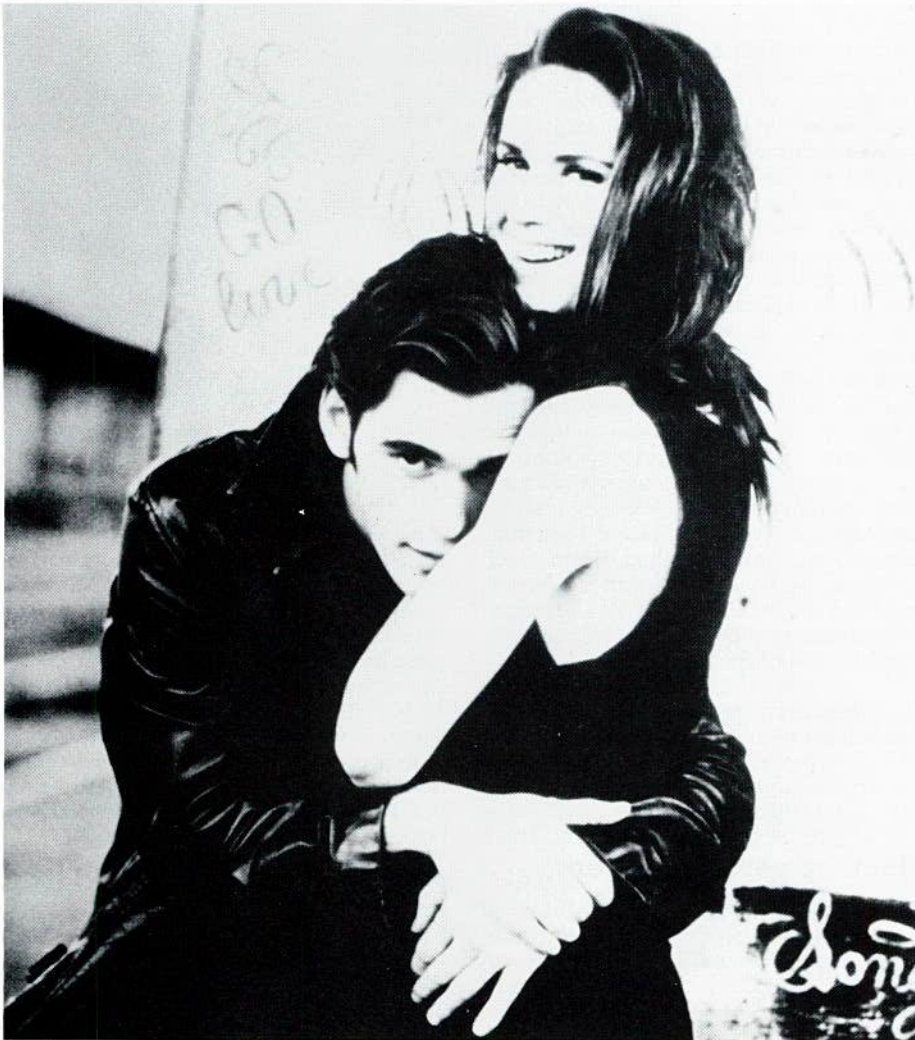
Bob heeft de leiding van hun strooptochten. Het stel reist rond door het land (Oregon) en laat een spoor van vernielingen achter in de winkels waar ze op bezoek zijn geweest. Politie-man Gentry weet dat Bob en zijn maats de daders zijn en hij kent ze ook persoonlijk. Maar zolang hij geen bewijzen heeft kan hij weinig anders doen dan ze

af en toe pesten en dreigen. Maar dat kunnen Bob en z'n drie reisgenoten ook...

Op een dag loopt de zaak toch uit de hand. Nadine sterft aan een overdosis. Bob verbergt het lijk tijdelijk op de zolder van het motel waar het viertal verblijft. Dan krijgt hij te horen dat de kamer ontruimd moet worden, omdat hij al was besproken voor het congres van sheriffs, dat daar gehouden zal worden. Een even komische als beangstigende situatie: Bob die moet betalen aan de balie, omringd door politiemensen die hem stuk voor stuk in de kraag zouden kunnen vatten als ze wisten hoe hij zijn dagen sleet en helemaal als ze beseften dat er een lijk in zijn kamer verstopt zat... Het lukt de vier om weg te komen. Bob aan het stuur, Rick en Dianne achterin, Nadine in een plastic vuilniszak in de bagageruimte. Voor Bob betekent dat een keerpunt in z'n leven. Hij heeft zichzelf beloofd om met drugs te stoppen als hij erin slaagt om Nadine ongezien in een bos te begraven. En dat doet hij dan ook. Voor Dianne is dat het sein om met haar man te breken, want zij kan en wil niet van de drugs af.

Bob vindt een onderkomen in een goedkoop pension en krijgt een baan op een fabriek. Hij loopt er een oude vriend tegen het lijf: een priester die zijn leven lang drugs heeft gebruikt en die daar heel wijs en filosofisch mee omgaat, al heeft hij in de loop van z'n lange leven wel voor een miljoen dollar door z'n neusgaten gejaagd. En dat geeft meteen de toon van de hele film aan. Bob zegt op een bepaald moment: "Ik ben gek op drugs en op het leven dat daarbij hoort. Natuurlijk lopen we risico's, maar dat calculeren we gewoon in." Toch blijft het verleden Bob achtervolgen, want juist als hij tijdelijk is begonnen aan een 'fatsoenlijk leven', wordt hij neergestoken door een klein dealer-tje, dat niet wil geloven dat de grote Bob opeens helemaal geen drugs meer bij zich zou hebben. Het einde is open: Bob zou best aan de verwonding kunnen overlijden, maar zelfs dat lijkt hij gelaten te kunnen accepteren als hij op de brancard in de ambulance wordt geschoven.

De film spreekt voor zichzelf. Nergens een opgeheven vingertje, want dat is helemaal niet nodig. Bob en z'n kornuiten hebben gewoon een bewuste keus gemaakt en zijn verantwoordelijk voor hun eigen leven. Dat het toch niet deugt wordt duidelijk genoeg tussen de regels door, daar hoeft niemand nog eens de nadruk op te leggen. Er wordt uitzonderlijk goed gespeeld, juist door de kalme natuurlijkheid waarmee de vier hoofdrolspelers, plus de oude priester, met hun verslaving omspringen. Matt Dillon, eerder te zien geweest in o.a. *'The outsiders'*, *'Target'* en *'Rumble fish'*, speelt als Bob een glansrol. Hij acteert al vanaf zijn vijftiende jaar en is nu pas 26. Gus van Sant, van Nederlandse voorouders, is 36 jaar en maakte vele korte films en documentaires voordat hij deze eerste speelfilm kon reali- ▶

Matt Dillon en Kelly Lynch in *'Drugstore cowboy'*

film in 't kort

Stanley and Iris

Helemaal toevallig zal het niet zijn, dat Martin Ritt in het jaar van het analfabetisme een film aflevert die dit euvel tot onderwerp heeft. In Amerika wonen bijna dertig miljoen volwassen analfabeten, maar ook in ons gecultiveerde, welvarende eigen land kunnen tussen de vijfhonderdduizend en een miljoen volwassenen niet, of heel gebrekkig, lezen en schrijven. Enige aandacht is dus wel op z'n plaats. In de film *'Stanley and Iris'* zijn de hoofdpersonen beiden in

Jane Fonda in *'Stanley and Iris'*

een bepaald opzicht gehandicapt. De weduwe Iris is gedwongen in een koekfabriek te gaan werken. Ze heeft verschrikkelijk veel moeite met de dood van haar echtgenoot. Haar tienerdochter wil bovendien niet deugen, ze heeft nog een jonger zoontje en haar zuster met echtgenoot logeren tijdelijk bij haar uit geldgebrek. Aan enig eigen leven komt ze dus niet toe. Als ze op een dag wordt beroofd van haar tasje, komt een man haar te hulp. Hij blijkt ook op de fabriek te werken. Bij toeval komt Iris er achter dat Stanley niet kan lezen of schrijven. Hij verliest daardoor zijn baan en klopt uiteindelijk bij Iris aan, die heeft aangeboden om hem te leren lezen. De valse schaamte die uit Stanley's handicap voortvloeit, waardoor hij zich steeds meer terugtrekt, komt goed uit de verf in de verder niet bijzonder diep gravende film. Waarschijnlijk hebben Jane Fonda en Robert DeNiro, die de hoofdrollen spelen, voornamelijk uit sympathie aan het project meege-

seren. "Ik maak over alles wat ik meemaak een film" zegt hij, "zodat ik later een soort gefilmd dagboek van mijn leven kan achterlaten." Hij heeft zelf dus ook fors gebruikt en hij heeft van die ervaringen een heel authentieke, zelfs sympathieke film weten te maken.

Leo van Opzeeland

werkt, want ze hebben zich niet erg hoeven inspannen. Toch best onderhoudend allemaal, behalve het obligate slot.

Mountains of the moon

Toen John Hanning Speke en Richard Burton in 1850 naar Afrika vertrokken, op zoek naar de bronnen van de Nijl, was dat puur avontuur. Het land was nog nauwelijks in kaart gebracht, de mannen kregen te maken met wilde stammen, verscheurende dieren, droogte en ziekte. Terwijl die gezamenlijk doorstane ontberingen de beide totaal verschillende karakters nader tot elkaar bracht, ontbrandde in het moederland Engeland intussen een onverkijkelijke strijd over de vraag, wie van beiden de geschiedenisboeken in zou gaan als de eerste, echte ontdekker van de oorsprong van de Nijl. Bob Rafelson maakte van dit rijke gegeven een prachtige, avontuurlijke film, die hij toespitst op de beide hoofdfiguren: de joyeuze Ier Burton, die behalve wetenschappelijke belangstelling ook een zeer humane interesse in dat wilde, jonge land en z'n inboorlingen aan de dag legde, en de starre, weinig innemende Speke, die alleen maar successen wilde boeken, en die zelfs midden in de jungle z'n thee nog uit een zilveren servies liet opdienen!

Clean and sober

"Ik heb veel te lang rollen willen spelen waarin ik aardig gevonden werd. Toen

Iain Glen en Patrick Begin in *'Mountains of the moon'*

ik daar eenmaal van afstapte en bijvoorbeeld de rol in *'Clean and sober'* accepteerde, kreeg ik opeens meer waardering. Want de man die ik speel is een echte rotzak, die mensen gebruikt en pas inziet dat er iets mis is als iedereen om hem heen al lang genoeg van hem begint te krijgen." Michael Keaton, tegen de veertig en eindelijk op weg naar de roem die hem al veel langer toekomt, speelt een snelle zakenjongen die fraudeert om aan geld voor drugs en drank te komen. Als de politie hem op de hielen zit, nadat een toevallig vriendinnetje in zijn huis aan een overdosis is bezweken, duikt hij als het ware onder in een afkickcentrum. Hij begint aan het programma, wordt verliefd op een vrouwelijke cliënte en komt op een ogenblik samen met haar weer 'clean' in de maatschappij. Maar veel deuren blijven voor hem gesloten. Een

Michael Keaton in *'Clean and sober'*

baan vindt hij niet en het wordt hem steeds duidelijker dat hij, ondanks het feit dat hij nu een nette jongen is geworden, nog een lange weg te gaan heeft. Zijn vriendin valt terug in haar oude gewoonte en rijdt tegen een boom. Dat is dan wél dat typische opgeheven vingertje, waarvan 'Drugstore cowboy' zo helemaal verstoken blijft. Maar desondanks is *'Clean and sober'* een sfeervolle, tamelijk reëel aandoende film, met mooie hoofdrollen van Micheal Keaton en Kathy Baker en prachtige bijrollen van o.a. Morgan Freeman en M. Emmett Walsh. Regie van Glenn Gordon Caron.

l'Homme de cendres

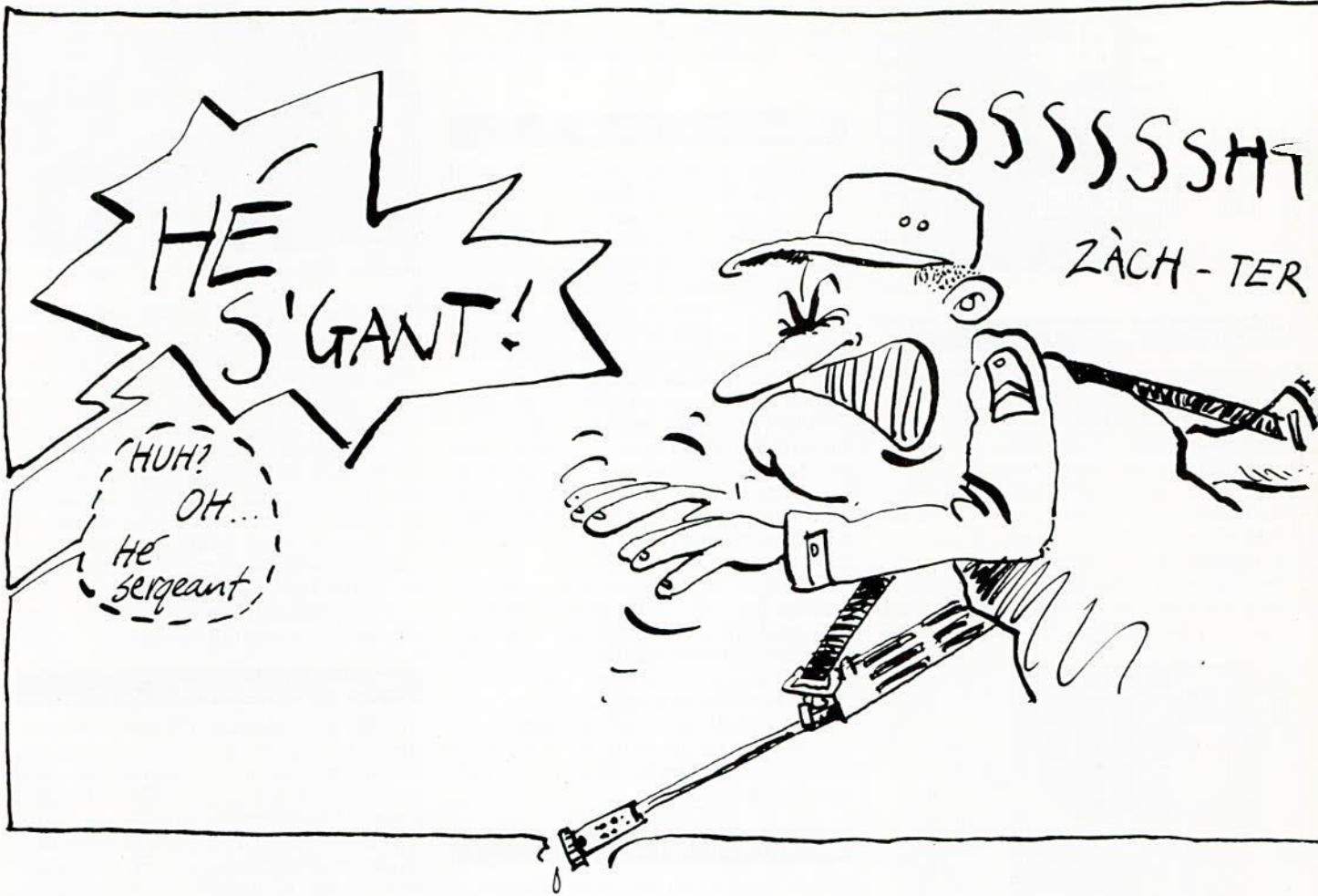
In 1986 werd de film *l'Homme de cendres* in Cannes al onderscheiden, nu pas kunnen wij kennismaken met deze aanklacht van regisseur Nouri Bouzid, waarin hij de positie van homoseksuelen in de Arabische wereld schetst. Hachemi is een knappe jongen, die op het punt staat te worden uitgehuwelijkt aan een mooie, jonge en rijke bruid. Maar Hachemi heeft geen belangstelling voor vrouwen. Naarmate de film vordert, wordt duidelijk welke gebeurtenis uit zijn jeugd hem al zijn leven lang martelt: hij en zijn vriendje Farfat zijn, als tienjarige leerlingen van de houtsnijder Ameur, door de man verkracht. Homoseksualiteit is een taboe in Tunesië en de familie te schande maken door een afgesproken huwelijk te weigeren wordt de jongen ook al niet in dank afgenomen. In die benauwde, on-

Mouna Nouredine en Imed Maalal in *'l'Homme de cendres'*

oprechte sfeer moeten Hachemi en Farfat hun weg zien te vinden. Voor de heethoofdige Farfat blijft er uiteindelijk maar één uitweg over. De film is traag uitgewerkt en doet nu en dan nogal amateuristisch aan, maar de wanhoop die eruit spreekt, komt helder over.

L.v.O.

TOF HÈ ZO'N CAMO-BAND !
EINDE GLANS, NIEMAND DIE
JE NOG ZIET IN 'T
DONKER !

MHHH?!

IK DENK ZO'N UUR OF
ZEVEN: piep piep: HUH!?
NOU? WAT ZEIK IK...
PRECIES ZEVEN UUR !

n-90

gedicht

'Als er één kunstuiting bestaat die ons tegenwoordig als een geeuwend nijlpaard doet vastkoecken aan de oevers van verveling, dan is het wel de poëzie. Dat komt doordat veel hedendaagse dichters zich hebben toegelegd op het figuurzagen van fletse stillevens, die geen enkele aantrekkingskracht bezitten.'

Met deze, niets aan duidelijkheid overlatende, woorden werd de bundel 'Maximaal' (1988) ingeleid. Deze bundel bevatte een bloemlezing uit het werk van elf Nederlandse en Vlaamse poëten. Dichters die meer verschillen dan overeenkomsten hebben. Wat hen bindt is de drang om poëzie te schrijven 'die over de rand van bezonkenheid heen kijkt'.

Van één van deze maximalen, René Huigen, verscheen eind maart de tweede gedichtenbundel 'Terra Incognita'. Huigen schrijft stevige, onmiddellijk herkenbare poëzie waarin woorden en begrippen de uitgangspunten vormen voor gedichten met een visie.

Uit deze originele bundel kozen wij het hier afgedrukte gedicht 'Stijgende verbazing, dalend peil'.

René Huigen: Terra Incognita. In de Knipscheer, Amsterdam 1990. 62 blz. f 21,50. (WH)

STIJGENDE VERBAZING, DALEND PEIL

Zoals Archimedes destijds
onder stijgende verbazing
in zijn tobbe tobbed
het water stijgen zag
en zich afvroeg wat
het soortelijk gewicht
van zijn verbazing was

Toen liepen de emoties hoog op

Zoals wij destijds
onder stijgende verbazing
het peil van onze conversatie dalen zagen
en wisten dat het pure onzin was
dat wij spraken
en niet dieper konden zinken dan dat

Losse flodders op het Binnenhof

Frisse en Lilipaly. Het is geen schande ze niet te kennen. Een komisch duo zou het kunnen zijn, als vierde geëindigd bij het Camaratten-festival. Of een postmoderne popgroep, te modern zelfs om furore te maken. Ze zouden het herendubbelt kunnen vormen in de Nederlandse badmintonploeg. Dan komen we inderdaad al dichterbij in de buurt. Frisse en Lilipaly zijn leden van de Tweede Kamer, gespecialiseerd in sport. Daarvoor nemen de grote partijen (CDA en PvdA) bij voorkeur zeer onbekende leden.

Onlangs mochten ze voor het eerst op de kabel. Op het programma stond de jaarlijkse Uitgebreide Commissie Vergadering, waarin de nieuwe sportminister Hedy D'Ancona, haar beleid terzake zou verdedigen. Frisse en Lilipaly dus in de aanval? Zouden ze de minister wel eens even laten weten hoe grondig ze hun huiswerk hadden gedaan? Had-den ze het interview in de oren geknoopt, waarin D'Ancona ooit zei dat ze gruwde van al die hijgende hollers in de Nederlandse bossen? Zouden ze D'Ancona vragen wat haar in vredesnaam bezielde om de sport in eigen portefeuille te houden en niet door te schuiven naar een staatssecretarisje?

Rituele pleidooien

Helaas. Niets van dat al. Het duo Frisse en Lilipaly deed wat hun partijen, als het over sport gaat, al jaren doen: losse flodders in de microfoon blazen. Vooral het jaarlijkse rituele pleidooi van het CDA voor de „levensbeschouwelijke koepels“ was weer zeer aandoenlijk. Dat zijn koepels die sportbonden in zich

verenigen met een confessionele grondslag. Daar wordt dus op gristelijke grondslag de backhand geslagen of met katholieke intentie een koprol getoond.

De „identiteitsgerichte koepelorganisaties“, zo vindt het CDA, zouden eigenlijk meer subsidie moeten krijgen.

Het was één van de weinige discussiepunten tijdens de UCV. Over de andere zaken be- of ontstond al spoedig overeenstemming: doping is slecht, topsport is goed; vandalisme is slecht, voetbal is goed; te veel subsidie is slecht, sponsoring is goed.

Maar over de geloofskoepel zei D'Ancona tegen Frisse: Ammehoela. Jammergenoeg gebruikte ze dat woord niet, want de Haagse code is nu eenmaal een keurige. D'Ancona zei letterlijk dat andere meningen dan die van het CDA ook dienden mee te wegen en dat ze geen mogelijkheden zag voor extra financiering. Dat was binnen de verhoudingen op het Binnenhof een harde terechtwijzing. En een terechte natuurlijk.

Verzuiling

De verzuiling is niet alleen binnen het onderwijs een zeer kostbare zaak. Binnen de sport is ze zo mogelijk nog verwerpelijker. De katholieke gymnastiekverenigingen of protestantchristelijke voetbalclubs benadrukken altoos de unieke sfeer van verdraagzaamheid en fair play die binnen hun gelederen heersen. Nooit zal er ten koste van anderen worden gewonnen; altijd zal er respect zijn voor de verliezaar. Prachtig, maar waarom moeten die uitgangspunten beleden worden op een eiland? Waarom zouden al die confessionele bonden niet zorgen voor een massale overdracht van hun ideeën bij die verderfelijke, winstbeluste en keiharde neutrale sport.

De consequentie van de frisse ideeën van het CDA is dat ieder geloof recht heeft op zijn eigen postzegelverzamelers, muziekcorpsen, balletdansers, vogelkijkers, draaiorgelspelers en huisdierhouders. En dat de verenigingen die ten behoeve daarvan worden opgericht, vooral subsidie moeten ontvangen. De rijksoverheid moet dus bevorderen dat mensen niet buiten hun eigen pad treden en vooral geen contact hebben met de heidenen in hun omgeving die precies dezelfde hobby hebben.

Zelf regelen

Zo vaak heeft het CDA er in de loop der jaren op gehamerd, dat het een taboe is geworden. D'Ancona ging er ferm tegenin, zo leek het althans in haar aanvankelijke bejegening van Frisse. Maar zo zuur als ze het Frisse maakte met haar afwijzing van extra subsidie, zo zoet waren de broodjes die ze even later bakte. Toen ging het om het bevorderen door WVC van een verdergaande bondsfusering. Natuurlijk zou het rijk moeten stimuleren, dat per tak van sport één bond bestaat en niet een veelheid van „identiteitsgebonden“ organisaties. Maar wat zei D'Ancona? Dat zij een dergelijke „herindeling“ niet tot haar taak rekent. Dat moet de sport zelf maar regelen.

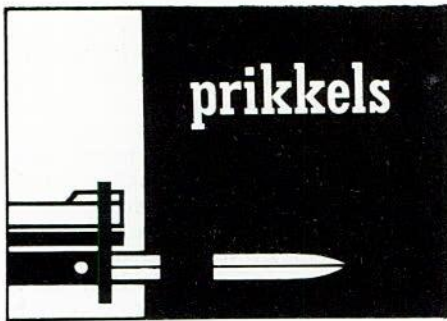
In de gymnastiek (of het turnen) is gebleken hoe het gaat, als de sport zulke zaken zelf moeten regelen. Jaren duurde het voordat de katholieken in de algemene bond wilden opgaan en dan nog alleen op organisatorisch administratieve basis. De pogingen om tot samensmelting te komen met het „Koninklijk Nederlands Christelijk Gymnastiek Verbond“ zijn op niets uitgelopen, hoe talrijk en nadrukkelijk die pogingen ook zijn geweest.

De losse flodders van Frisse, Lilipaly („Goed dat er onderzoek wordt verricht“) en D'Ancona hadden één gemeenschappelijke teneur: er is zowat voor alles te weinig geld. Voor de dopingbestrijding, voor de topsporters en coaches, voor de vrijwilligers, voor de blessurepreventie en voor de sportstimulering. En waar legt het rijk wel zijn geld neer? Op de confessionele middenstip.

Hans van Wissen

Foto Wim Heij

Jeugdzonde

Er is wel eens gesteld dat protesterende studenten de ramen ingooien van het bedrijf waar ze later directeur worden. In 1966 ondertekende een student uit Steenwijk de algemene strekking van 'Tien over rood'. Dat waren een aantal radicale stellingen van een stroming binnen de Partij van de Arbeid die vond dat het roer om moest. Over het defensiebeleid stond daar te lezen dat de Nederlandse marine wordt teruggebracht tot de omvang die nodig is voor een aantal taken in de territoriale wateren. Ook de land- en luchtmacht moesten op hun nuttig effect worden getoetst. Die student uit Steenwijk aanvaardde onlangs de functie van de hoogste plaatselijke ambtenaar op het ministerie van defensie: Directeur-Generaal. Toch past de 43-jarige Hans Kombrink niet in het gestelde van de ramen ingooiende protesterende student. Als politicus nam hij doorgaans een duidelijk standpunt in, dat hem zelfs door zijn politieke

vrienden niet altijd in dank werd afgenomen. Daarbij komt dat je in 25 jaar, ook over een te voeren defensiebeleid, best van mening mag veranderen. In de praktijk zal blijken of de nieuwe Directeur-Generaal op aanvaardbare wijze zijn standpunten heeft gewijzigd.

De stellingen van 'Tien over Rood' met betrekking tot het defensiebeleid werden toen door de defensieleiding belachelijk gevonden. Immers de vijand lag op de loer in het oosten met een overmacht aan personeel en materieel. De koude oorlog was in volle gang, hoe durfde zo'n stelletje losbollen zoiets te pomen. Dat nu één van die losbollen hun ambtelijke baas is geworden is toch wel delicaat.

Men was vooral verontwaardigd over het gestelde:

"Het lijkt geen twijfel dat een dergelijk onderzoek zal resulteren in een drastische beperking van de uitgaven ook op deze terreinen. Behalve dat daardoor gelden vrijkomen ten nutte van veel belangrijker overheidstaken, heeft een in-

Foto Wim Heij

krimping van ons militair apparaat dit goede neveneffect dat Nederland kan fungeren als een studieterrein van ontwapening" (einde citaat).

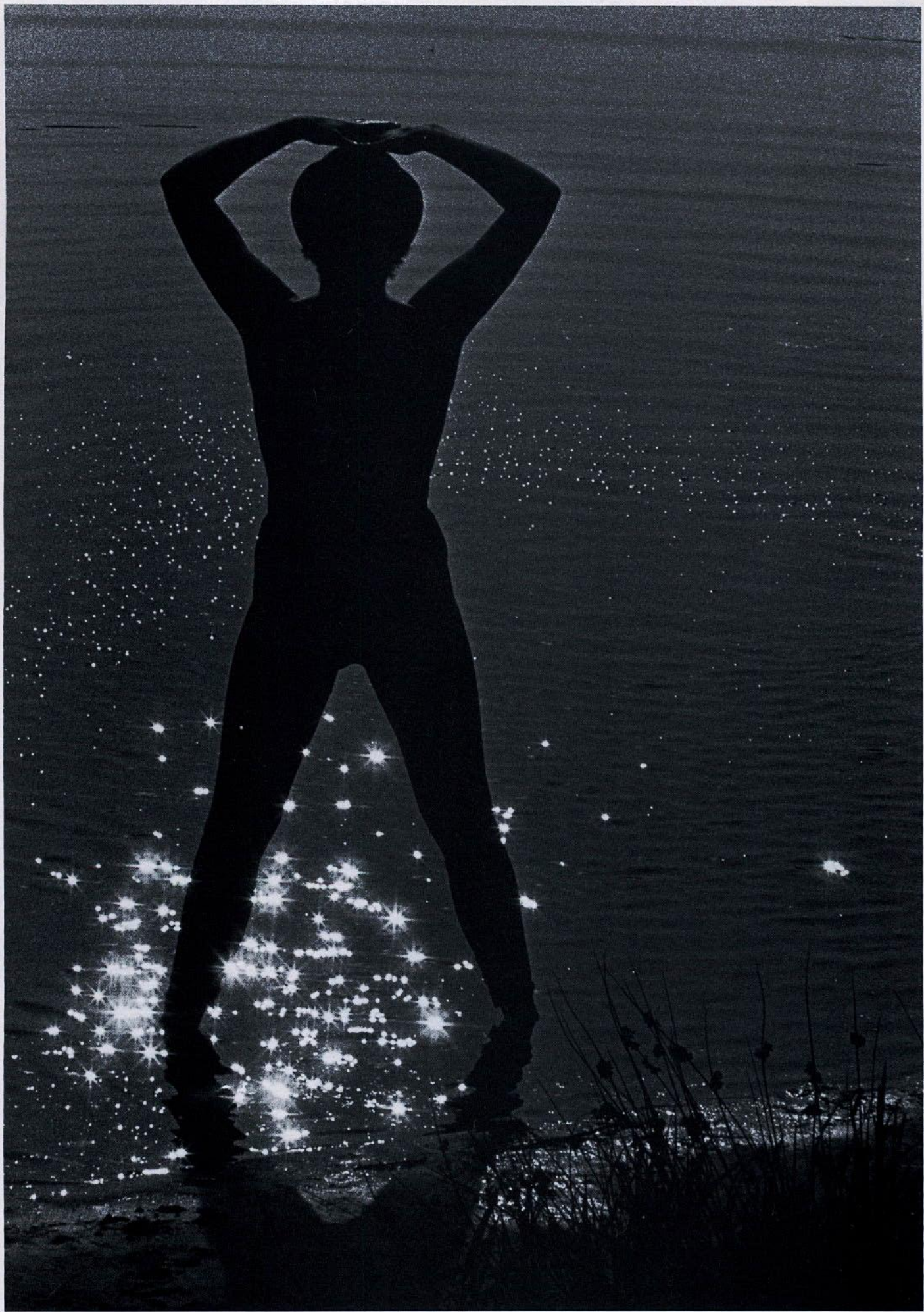
Nu de dreiging uit het oosten duidelijk is afgenomen lijkt die stelling meer aanvaardbaar voor een grotere groep dan ooit tevoren. De student van toen heeft niet alleen een grotere steun voor zijn zienswijze, maar in zijn nieuwe functie van Directeur-Generaal ook de mogelijkheid daar daadwerkelijk een bijdrage aan te leveren.

Of zal hij na zijn snelle carrière tegen zijn generaals zeggen dat hij ook recht op een jeugdzonde heeft.

Cor Out

Raadsliden - waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon kantoor	Telefoon huis
Harderwijk	R. O. (Ronald) Battes	03410-23911, tst. 2532	03417-56628
't Harde	L. J. H. (Lex) Beekers	05255-2727, tst. 2087	038-212656
Oirschot	I. L. (Immy) Beijer	040-352913	013-556060
't Harde	J. (Jacques) v. d. Blink	05255-2727, tst. 2087	055-415846
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-341, tst. 2492, b.g.g. 2498	030-945306
Rotterdam	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341 of 381	03480-14787
Arnhem	E. Y. (Ellen) Bremer	085-457311, tst. 2123 b.g.g. 2151	08308-21867
Utrecht	M. (Metske) Dekkinga	030-366444/45	033-803142
Steenwijk	A. B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	05220-62273
Seedorf (BRD)	J. (Jan) Duijnhouwer	09-4942817510, tst. 2285	09-494284647
Amsterdam	J. (Joop) Flokstra	020-5865506 of 5508	079-513802
Den Helder	J. J. H. (Hans) Floris	02230-56662	02208-13336
Seedorf (BRD)	R. P. (Rob) Geene	09-4942817510, tst. 2285	09-4942812470
Den Helder	J. J. (Jaap) Geuze	02230-52089	075-703705
Steenwijk	W. H. (Wim) Heij	05210-15422, tst. 2643	05210-13657
Gilze Rijen	C. H. (Kees) v. d. Hilst	01612-93000, tst. 2342	013-425425
Den Helder	C. C. (Tineke) Hundling	02230-52089 of 52405	02991-3525
Oirschot	S. P. J. (Stef) Kessels	040-352913	04760-74188
Stolzenau (BRD)	F. G. (Frits) v. d. Kolk	09-495761704290	09-495761687
Hohne (BRD)	B. J. T. (Ben) v. d. Linden	09-4950518021, tst. 480	09-4950514322
Schaarsbergen	J. J. (Joan) Merens	085-532774	085-458917
Amersfoort	B. M. (Beernoud) Moojen	033-638622, tst. 4221	035-234907
Blomberg (BRD)	J. G. J. (Jan) Nauts	09-495761704290	09-495761687
Assen	W. (Wim) Reinders	05920-58499	05920-11495
Nijmegen	P. W. M. (Peter) Samwel	080-276911	080-563833
Vught	G. (Gerard) Snels	073-128777, tst. 2164	080-229069
Breda	J. W. F. (Jan) Sulman	076-273341	076-872688
Hoofdraadsman	K. S. (Kees) Roza	03404-14436	020-323785
Stafradsman	F. (Frank) Spoelstra	03404-14436	05709-2575
Coornherthuis			
(vormingswerkster)	C. (Carine) van Hinte	03404-14060	-
(raadsman/direkteur)	A. H. T. (Ad) Hornis	03404-14060	030-937808
(raadsman)	M. C. (Mart) Vogels	03404-14060	033-952099
(vormingswerkster)	M. (Marijke) v. d. Stigchel	03404-14060	-

Azië op een schoenveter (4)

EGO's poprecensent Evert van Dijk ging vorige herfst, na zijn afstuderen economie en met vriendin Roeli, op weg voor een maandenlange reis door Azië. Zijn eerste drie reisverslagen verschenen in EGO van maart, april en mei en gingen over Nepal en India. Nu dan Thailand.

Een van de weinige dingen die je als 'rond-de-wereld-reiziger' mist is muziek. Niet dat er in Azië gebrek is aan een gezonde dosis herrie aan de kop, maar het is tamelijk ondraaglijk om te weten dat Sinéad O'Connor met haar single op 1 heeft gestaan in Nederland, terwijl dat muziekwerkje voor jou totaal onbekend is. Het leed wordt enigszins verzacht door de vele cassettes die overal op straat te koop worden aangeboden voor belachelijk lage prijzen. Niet het nieuwste van het nieuwste dus, maar als je van een niet al te obscure band een elpee wilt hebben, voor maar twee gulden, ben je in bijvoorbeeld Bangkok aan het goede adres.

Het is wel mogelijk om duurdere cassettes te kopen, maar daar zijn dan ook Buma/Stemra rechten over betaald. In het algemeen is dat niet het geval en dat levert verrassende cassettes op, onder andere in de vorm van verzamelwerk van artiesten als U2, Prince, Madonna en Phil Collins, die door een slimme jongen in elkaar zijn gezet en waarvan de artiesten zelf volstrekt niet op de hoogte zijn. En wat voor hen ook wel onbekend zal zijn, zijn de vele coverbandjes die in iedere zichzelf respecterende bar elke avond een optreden verzorgen.

Visit Malaysia!

Als wij in Malakka zo'n bandje aanschouwen, aangevoerd door een oogverblindend mooie zangeres, die ook

nog eens over een schitterende stem beschikt, blijkt een hardrockband met nationale bekendheid zich in het publiek te bevinden. De zangeres heeft niet veel overredingskracht nodig om de Dutra-rockers op het podium te krijgen. Vijf langharige heren in korte broeken geven een hardrockperformance weg die in niets verschilt van wat wij in het westen gewoon zijn. Helaas geldt dat voor het overgrote gedeelte van de moderne muziek die we hier te horen krijgen. Er mag dan niet veel mis mee zijn, maar er is ook absoluut niets eigens in te horen.

We zijn dus in Maleisië aangeland, alwaar het Visit Malaysia Year in volle gang is. In navolging van Thailand, dat in 1987 dankzij allerlei promotionele activiteiten er in slaagde de toeristenstroom aanzienlijk te vergroten, hebben

de autoriteiten in Maleisië dit jaar alles op alles gezet om een graantje mee te pikken van de groeiende toeristenmarkt. Ik kan alleen maar denken aan de schilpadden in Rantua Abang (aan de oostkust van het schiereiland), die in de zomer aan strand gaan om hun eieren te leggen. Deze immense beesten zijn tot een van de speerpunten van het toeristenbeleid gekozen en dat betekent dat ze het wel kunnen vergeten om rustig hun eitje te leggen. Het gebeurt zelfs dat ze op weg terug naar zee worden tegengehouden om zo alle toeristen in de gelegenheid te stellen een eindje op de rug van een schildpad te rijden.

Toerist in Thailand

Ook in Thailand zijn er wel enige vraagtekens te zetten bij de toeristenindustrie. Van de jaarlijkse opbrengsten uit toerisme schijnt in Thailand zo'n 50% afkomstig te zijn uit het zogenaamde sextoerisme. Begonnen tijdens de Vietnamoorlog, toen de soldaten af en toe de vuurlinie verlieten om zich in een totaal andere strijd te begeven, draait met name in Bangkok alles om het plezier van de mannelijke toeristen.

Maar naast de S van Sex & Sin heeft Thailand de toerist nog wel meer te bieden. Op eilandjes als Koh Samui en Koh Phangan zijn ook Sun, Sea & Sand goed vertegenwoordigd. In deze tropische paradijzen is goed te zien wat het betekent voor een leefgemeenschap als ze door toeristen zijn ontdekt.

Het dichtst bij het Thaise vasteland gelegen Samui wordt bezocht door de grote stroom en de belangrijkste stranden worden dan ook omringd door bungalowcomplexen, gezegend met TV-toestellen, disco's en cocktail bars.

Phangan, dat nog niet per vliegtuig kan worden bereikt, is zoals Samui 10 jaar geleden was. De wegen zijn nog ongeasfalteerd, de bungalows bieden net genoeg ruimte voor een matras op de grond en het leven is er heel relaxed.

Het is niet moeilijk te raden hoe het eiland er over een aantal jaren uit zal zien en dan zullen degenen die, net zoals wij, niet op een Thais Torrimolinos zitten te wachten, moeten uitzien naar een nog verder gelegen eiland om ook dat weer door hun aanwezigheid grote veranderingen te laten ondergaan.

Soortgelijke verschijnselen zijn ook elders in Thailand te aanschouwen. Bijvoorbeeld de drijvende markt in Bangkok, alwaar de lokale bevolking tussen de vele bootjes met toeristen door moet

De drijvende markt in Damnoen Saduak

laveren om hun goederen aan de man te brengen. Dat is dus niet echt leuk, maar gelukkig is er een alternatief in het op 100 kilometer van Bangkok gelegen Damnoensaduak. Deze afstand maakt dat het minder door toeristen wordt bezocht en daar kun je, als je vroeg bent, als enige blanke tussen de handeldrijvende Thai rondkobben in een soort Giethoorn.

Tegen een uur of negen arriveren de tourbussen uit Bangkok en is de lol er eigenlijk wel weer van af. Niet voor de Thai, die in deze blanke massa een mooie mogelijkheid zien om hun waar voor een heel wat betere prijs te verkopen dan ze gewend zijn. Want je wordt in Azië toch wel gezien als een wandelende portemonnaie en als zodanig ben je ook zeer welkom.

Dodenspoorlijn

In Kanchanaburi hadden ze wel iets heel speciaals bedacht om meer toeristen te trekken. Er bestond het plan om de aldaar gelegen Bridge on the river Kwai aantrekkelijker te maken voor toeristen door soldaten langs de zogenaamde Dodenspoorlijn aan het werk te stellen en de treinen op deze nog steeds in gebruik zijnde lijn te laten bemannen door conducteurs in Japanse uniformen.

Onder druk van de Australische regering is dit plan nu van de baan en wij vinden eigenlijk dat het JEATH-museum, gesitueerd in een replica van de barakken waarin de krijgsgevangenen

Boeddhatempel in Bangkok met Thais koningsbeeld op de voorgrond

in WO-2 huisden, al voldoende indruk maakte. De initialen staan voor de bij de aanleg betrokken landen (Japan, Engeland, Australië/Amerika, Thailand en Holland) en het museum geeft in al zijn eenvoud een goed beeld van de ontberingen geleden door onder andere Nederlandse krijgsgevangenen.

Meer dan de helft (16.000) van de blanke Prisoners of War (POW's) lieten het leven bij de aanleg van de Dodenspoorlijn in de jaren 1941-43, terwijl bijna alle Aziatische arbeiders (zo'n 100.000) het niet konden navertellen.

Trekken

Een van de meest populaire activiteiten die je in Thailand kunt ondernemen, is het maken van een trek naar de bergstammen in het noorden. Ook hier is de invloed van een te groot aantal toeristen goed te merken. Vanuit Chiang Mai, de tweede stad van Thailand, is het al haast niet meer mogelijk een trek te maken, zonder dat daar een ritje op de oli-

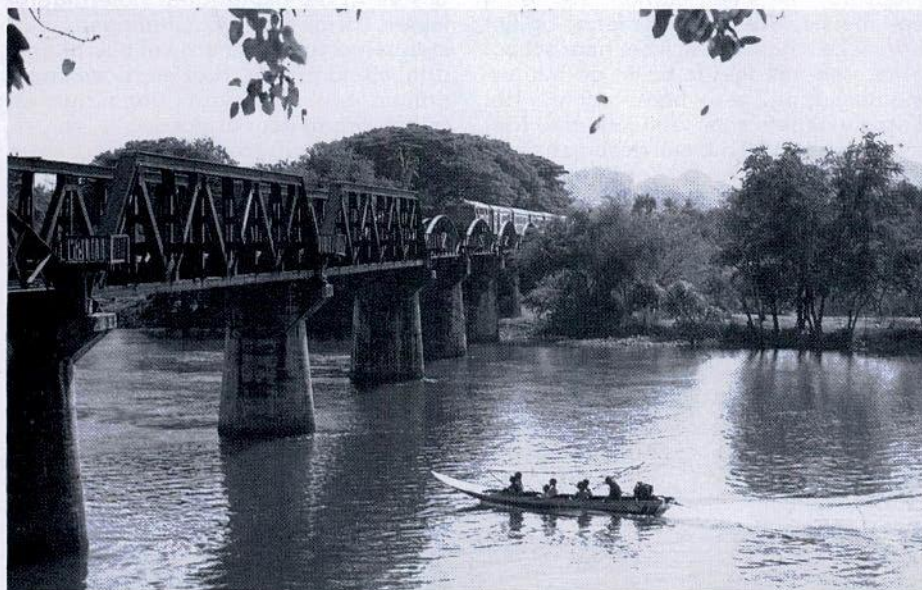
fant en een tocht op een bamboevlot aan vast is gekoppeld. Dit betekent wel dat je in een gebied terecht komt, waar de bergstammen alle toeristen over de vloer krijgen, waardoor hun levenswijze allang niet meer zo authentiek is als de meeste toeristen wel zouden wensen. Wat wil je ook, als je elke dag toeristen met grote camera's op hun buik voorbij ziet komen, waarvoor luxe maaltijden worden bereid en die zich zo anders gedragen dan je gewend bent. Net zoals alle toeristen wilden ook wij naar een gebied dat nog niet 'overtrokken' was, om tenminste niet het gevoel te krijgen dat er al duizenden ons voor waren geweest.

De eerste nacht kunnen we deze schijn nog wel ophouden. De Karen-stam die zich op 6 uur lopen van het dorpje Pai bevindt, viert oud en nieuw en we moeten bijna alle bamboehutjes met een bezoekje vereren om een kommetje zelfgebrouwen rijstwhiskey te drinken en Karen-rijst te eten (de enige lekkernij die deze zeer arme stam zich kan veroorloven, het is gekookte rijst met suiker, dat wordt bewaard in een bananeblad).

De volgende nacht brengen wij door bij de Lisu-stam, in het rijkste dorp in de omgeving, dankzij het verbouwen van hennep voor opium. Ze roken dit goedje zelf nauwelijks, maar verkopen het aan de omliggende stammen, zo zichzelf rijk en de anderen compleet passief makend. In het dorpje wordt zelfs cola verkocht en dat is toch niet ons idee van een afgelegen bergstam.

De laatste nacht slapen we bij de weer veel armere Lahu-stam, en daar overnacht nog een groepje toeristen, en zo zullen er het hele jaar door wel toeristen de bergen in trekken om al dan niet afgelegen volken te bezoeken.

Op deze manier bezorgen we onszelf vier onvergetelijke dagen, maar beïnvloeden tegelijkertijd het leven van deze mensen wel op zeer drastische wijze. (wordt vervolgd)

De brug over de River Kwai in Kanchanaburi

Evert van Dijk

'Win f 800.000 voor één tientje' en steun de goede doelen

Toch maar die girokaart gepakt, een tientje ingevuld, m'n handtekening gezet. Uiteindelijk. Voor de goede doelen. Want voor die echt grote prijzen ben ik toch niet zo in de wieg gelegd. Wat moet je trouwens met al dat geld? Nóg meer kopen, nóg meer consumeren, nóg meer milieuproblemen, nóg minder natuur? Mooi rond getal trouwens van die Postcode Loterij, Amsterdam: postgiro 100.000. Hoe kom je aan zo'n nummer?

Een goklustig type ben ik niet. Of we weer een mooie zomer krijgen. Of Nederland straks in Italië werkelijk wereldkampioen wordt. Aan zulk soort weddenschappen doe ik niet mee. De verhalen over de sfeer in de casino, over de verlokkingen van Las Vegas zeggen me al helemaal weinig. Niet uit principe of zo. Maar omdat je het geluk niet kunt afdwingen. De kip met de bekende eieren maakt me alleen maar onrustig.

Misschien komt het wel van vroeger. Een oom had iets met de Staatsloterij. Praatte er althans veel over. Hij wist precies wanneer de trekking was, leefde er helemaal naar toe. Ik zie hem nog staan voor het versleten kantoortje ergens in een zijstraat. Meestal niets natuurlijk. Een enkele keer had hij z'n geld terug. Eén keer won hij waarachtig f 250, tweehonderdvijftig gulden. Een heel bedrag voor die tijd. Hij sprak er nog jaren over.

Cijfers en doelen

Later kwam de voetbalotto met die witte balletjes vlak voor het zondagavondjournaal van acht uur. Altijd diezelfde tune, die jongedames, steeds dat apparaat dat moeizaam de uitslag produceerde. Er waren altijd reservegetallen. Ik ben er nooit achter gekomen

waar die voor dienden. M'n terughoudendheid is er nog steeds. Af en toe krijg ik ingewikkelde folders uit Duitsland in de bus. Rijen getallen waarmee ik geen raad weet. Ongevraagd drukwerk dat rechtstreeks doorgaat naar de oud-papiermand.

Ik kijk nog even op de girokaart. Postgiro 100.000 de schoonheid van een rond getal. Staat mijn postcode eigenlijk wel op de kaart? Er is al voor gezorgd. Keurige cijfers en letters uit het computertijdperk. Die moeten vooral de doorslag geven, daaraan ben ik bij de Postcode Loterij overgeleverd.

Toch maar doen inderdaad. Omdat de formule zo eenvoudig is. En voor de goede doelen: Natuurmonumenten, Novib en Vereniging Vluchtelingenwerk Nederland. Daar gaat het tientje voornamelijk naar toe. Girale solidariteit met

Nationale Postcode Loterij.

Deelnemen aan de Nationale Postcode Loterij kan door overschrijving van f 10,- op postgiro 100.000 t.n.v. de Nationale Postcode Loterij te Amsterdam. Je krijgt dan een brief met je lotnummer en een verzoek je deelname aan de loterij voort te zetten. Zonder je toestemming kan er dus niet automatisch geld van je giro- of bankrekening worden afgeboekt.

een winstkansje. Voor drie grote, landelijke en goed geöliede organisaties inderdaad. Die zullen m'n guldens zeker goed gebruiken.

Solidariteit en volhouders

Solidariteit. Het woord viel al. Langs heel verschillende wegen gaat het bij de drie organisaties ook daarom. Neem de Novib, voluit de Nederlandse organisatie voor ontwikkelingssamenwerking. Iedereen kent de kalender wel. Prachtig in zwart vormgegeven boodschap, die laat zien dat in ontwikkelingslanden ook mooie, lachende en vooral werkende mensen wonen. Voor wie het nog niet wist.

De Novib is gelukkig méér dan een fraaie kalender. Het is ook de organisatie van "Gast aan tafel" van talloze projecten in de Derde Wereld: boeren-coöperaties, volkskeukens in sloppenwijken van de grote steden, medische posten in het achterland, rioleringprojecten, drinkwatervoorzieningen, herstelprojecten in een vrijwel overal snel aftakelend milieu. Hier gaan we knop aan onze rijkdom, daar gaan natuur en milieu eraan door armoede.

Werk voor taai volhouders, werk waar het succes niet altijd voor het oprapen ligt. Werk waarbij de Novib heel bewust luistert naar partnerorganisaties in de landen zelf, naar de wensen van de lokale bevolking ook. Haar behoeften staan centraal, haar deskundigheid wordt in projecten meegenomen. Vaak moet het geld echt uit het westen komen. De internationale economische verhoudingen zijn nog steeds desastreus voor tal van ontwikkelingslanden. De internationale koffie- en theeprijs in Londen kan hele dorpen ver weg ontwrichten, de rente op de internationale kapitaalmarkt verschrakt soms het werk op dorpsscholen achter onbekende bergen, kan de aanzet tot irrigatiesystemen teniet doen. Het is goed dat

Vrije jongen

Zijn toekomst had alles in zich. Bovenal een carrière bij het Korps Mariniers. Een studiekop was hij niet. Met moeite had hij LTS-C gehaald. Hij was goedgekeurd, had de opleiding op z'n gemak gehaald en was O.V.-er geworden. Met een beetje geluk ging hij later als majoor de dienst uit.

De verdiensten waren prima. En hij had al verschillende delen van de wereld gezien. Wat wilde hij nog meer? Prachtig toch?

Maar nu, sinds een halfjaar kende hij een meisje. Die had het niet zo op het Korps. Ze wilde dat hij weer naar school ging, een vak leerde en in de burgermaatschappij een baan zocht. Het Korps was iets voor vrije jongens. Niet iets voor iemand die een gezinnetje wilde. Althans, als hij bij het Korps wilde blijven PRIMA, maar dan zonder haar. Hij past in haar leven, het Korps niet.

Maar nu?

Ontslag nemen? Weg van het Korps? Weg van z'n maten? Weg zekerheid? Volgens z'n maten is hij gestoord als hij dat doet. Z'n ouders zeggen dat hij het zelf moet uitzoeken. Maar een studiekop is hij niet, dus... En het Korps is eigenlijk iets voor vrije jongens, dat vindt hij ook.

Maar is hij nog wel zo'n vrije jongen?

WIKLA

organisaties als de Novib er dan de moed inhouden.

Maar het is wel een wedloop met de tijd. Verbeterd de schoolopleiding van miljarden jongeren wel genoeg? Komt er werkelijk verandering in de positie van de vrouw? Kan er effectief iets gedaan worden aan de angstaanjagende bevolkingsexplosie die almaar doorgaat? M'n tientje verbleekt bij dit soort zaken. Misschien moet ik wel iedere keer met de Postcode Loterij meedoen, iedere maand, twaalf keer per jaar. Dat kan.

Winterswijk en Zierikzee

Het werk van Vluchtelingenwerk Nederland. Door de opbrengst van de Postcode Loterij wordt ook dat gesteund. Internationale en tegelijkertijd uiterst persoonlijk gerichte solidariteit. Wat Amnesty International meldt, vertaalt zich in heel individuele vluchtelingenopvang in Winterswijk en Zierikzee, in Den Helder en Rotterdam. Om mannen en vrouwen gaat het, om kinderen soms ook, om onderwijzers en landarbeiders, om ingenieurs en 'gewone' huisvrouwen. Ze kunnen uit Peru komen of uit Pakistan, uit Iran of Irak, uit Ethiopië of uit een van die andere landen die wel eens door een cameraploeg van Hier en Nu, Nieuwslijn of Kenmerk worden bezocht. Maar geen reportage, geen inzoomende lens kan benaderen, waar het bij vluchtelingen werkelijk om gaat. Geen zielepieten, wel mensen in nood zijn het vaak. Ze wisten zich geen weg meer in een samenleving die hen bang maakte, vervolgde, onderdrukte of er gewoon uittrapte.

Vluchtelingenwerk Nederland vangt deze mensen op, verdedigt hun belangen, zoekt met hen de weg in de doolhof van rechtsregels die nationaal en internationaal gelden. Hoe ver reikt het begrip 'politiek vluchteling', het criterium om als vluchteling te worden toegelaten? Steeds meer mensen in Afrika bijvoorbeeld raken op drift omdat de grond waarop ze leefden en werkten hen niet langer kan voeden. In Bangladesh raken miljoenen in de knel door het almaar hogere waterpeil van rivieren als de Ganges, de Brahmaputra, de Meghna. Natuurverschijnselen? Of uiteindelijk toch ontwikkelingen die politiek (nationaal, internationaal) in betere banen geleid kunnen worden? De grenzen tussen politieke vluchtelingen, economische vluchtelingen en eco-vluchtelingen blijken soms erg vaag. De Oostduitsers die naar het westen trekken weten daar alles van.

Hoe dan ook, Vluchtelingenwerk zorgt voor een menswaardige opvang in een Nederland dat voor het merendeel niet op nog meer buitenlanders zit te wachten. Een veilig dak boven het hoofd, een eerste aanzet tot werk, daar helpt Vluchtelingenwerk aan mee.

Veel vluchtelingen moeten echter terug. De vrijwilligers van Vluchtelingenwerk kennen de angst en onzekerheid, de spanning en hoop van erg dichtbij. Een afwijzing van de asyлаanvraag betekent richting Schiphol; een toekenning van de vluchtelingenstatus, mis-

Fluit deze zomer
de scheidsrechter het mooist?
Of het publiek in Italië?

Dicht bij huis misschien wel
die ene nachtegaal.

Luister maar,
achter Mook bijvoorbeeld.
Ademloos.

STILTE,
sommige dingen laten we
ons niet afnemen

schien het begin van een nog lange weg richting Nieuwe Nederlander. De handen-spandiensten van Vluchtelingenwerk kosten geld, veel geld.

Tong uitsteken en likken

Ik pak de enveloppe, doe de girokaart er in, steek m'n tong uit, lik. Zo, die kan op de post. Goed voor Natuurmonumenten, want ook die deelt in de opbrengst van de Postcode Loterij. Prima dat Natuurmonumenten van zo'n mogelijkheid gebruik maakt. Natuurbescherming is zeker ook een vorm van solidariteit. Planten, dieren hebben recht op een bestaan, recht op een plaatsje onder de zon. Ze mogen niet vermalen worden in de moderne menselijke samenleving. Groen is 'in', het milieu is 'in'. Zeggen ze.

Maar stapels rapporten, hele series internationale conferenties, reeksen ministeriële toezeggingen kunnen kennelijk niet voorkomen dat de natuur steeds verder op de terugtocht wordt gedwongen. Hoe dan ook, dat breekt komende generaties nog lelijk op. Daarom heeft natuurbescherming wel degelijk met solidariteit te maken: wie nu matigt, helpt, inlevert, desnoods een tientje overmaakt voor de Postcode Loterij, doet iets voor al die mensen, al die kinderen die het straks ook nog van deze wereld moeten hebben. Natuurmonumenten is daarbij heel praktisch ge-

richt. Ruim 62.000 hectare natuur en landschap in ons dichtbevolkte land beschermen, beheren is een klus van formaat. Mensen, ideeën, geld, daar gaat het Natuurmonumenten om. Terwille van.

Keuken of Kurhaus?

De brievenbus is niet ver. Ik schuif de enveloppe in de sleuf, voel of ze er goed inzigt. Je weet maar nooit. 'Win f 800.000 voor één tientje' stond er op het folder-tje. Toch die gouden eieren? Je moet er niet aan denken. Al dat plotselinge gedoe. Een nieuw verfje in de keuken? Een weekend Kurhaus in Scheveningen, vooruit, een reisje van twee weken naar Portugal? Hoeveel geld houdt je dan over? Bijna gênant als je aan de goede doelen denkt. Daar kun je vanzelfsprekend ook direct weer veel geld aan kwijt, ook al zijn de gironummers niet zo mooi rond.

Doe je dat dan echt? Overbodige vraag eigenlijk. M'n oom zou zich er druk over maken. Ik weet dat ik niet zo'n winnaar ben. Maar ach, met een prijsje van f 1000 ben ik ook al dik tevreden...

Frits Maas

(Bewerkte overname uit *Natuurbehoud* van mei 1990)

Lopen en fietsen

Duursporten: doen en lezen

Ruim drie kilo lectuur over twee oersimpele duursporten, hardlopen en fietsen. De hele stapel ligt naast mijn schrijfmachine – en het is alleen maar de oogst van het vroege voorjaar. Tijdschriften, boeken, sport is gezond, ook voor de ogen: je kunt urenlang lezen over de dingen die je met je lichaam kunt doen. Geen boekwinkel die zijn plankje 'sport' de laatste vijf jaar niet van een paar boekjes naar een paar meter boeken heeft zien uitgroeien. Want sport gaat, is mijn indruk, nauwelijik meer zonder lezen.

Zelf lees ik ook graag over sport, dat wil zeggen, over lopen en fietsen, de sporten die ik zelf beoefen. Biljarten doe ik ook, daar bestaan weliswaar boeken over, maar ik geloof dat die voor de hele fanatieke beoefenaars zijn.

Voor ruim tweehonderdvijftig gulden lectuur in twee maanden, zo wordt sport vanzelf duur. En natuurlijk kan sport duur worden, zoals iedereen weet die er een beetje op let. Voor een gulden of vijfenzeventig koop je een paar lichte schoenen waarop je aardig kunt hardlopen, maar wil je meetellen, dan kun je ook met driehonderd of vijfhonderd gulden naar de sportwinkel gaan. Daar worden dan je voeten op een spiegel gezet, er worden maten genomen, je rent je even in het zweet op een loopapparaat en hup!, daar sta je weer buiten, de winkelier de winst en jij de zorgen.

Knieën

Zorgen, zeg dat wel. Binnenste kniebanden kunnen, als je na een tijd rust weer gaat hardlopen, lelijk pijn doen. 'Even rust', meent de huisarts, à f 28,50. Maar daar ben je natuurlijk niet tevreden mee. Hoe komt het, dat die binnenste ligamenten het niet meer goed doen? Daarover valt iets te lezen, inderdaad. Voor f 24,50 is daar het boek 'Knieën, voorzorg, blessures en behan-

deling', door Vivian Grisogono (ISBN 90-325-0030-8). Angstaanjagend, wat daar allemaal instaat. Maar nuttige dingen ook. Als je gewoon rechtop staat, je tenen naar boven kromt en met je dijbeenspieren je knieschijf snel achterelkaar

optrekt, doe je al preventieve oefeningen ter voorkoming van knieblessures. Doe je die oefening lang genoeg, dan krijg je van die hoogliggende spieren rond je knie, zoals voetballers en wielrenners die wel hebben. Zonder dat je ervoor hoeft te zweten.

Marathon

Maar toch, maar toch. Hardlopen betekent: denken aan de marathon. En ook daar valt veel over te lezen. Boeken met hele levensbeschouwingen over duursport en regelmatige inspanning als goede oppeppers voor lichaam en geest. Maar ook heel praktische boeken, die als het ware beginnen met: 'Zet het ene been voorzichtig voor het andere, doe dit steeds vlugger en steeds vaker, totdat je het tweeënveertig kilometer achter elkaar kunt'. Zoiets.

Een mengeling tussen levensfilosofie en praktische hardlooptips is geschreven door James Galloway en heet 'Op

weg naar de marathon'. Wel weer f 45,- (ISBN 90-215-1374-9), maar daar krijg je dan ook wat voor. Galloway brengt de nuchterheid op om onderscheid te maken tussen mensen die ook wel eens, één keer in hun leven, een marathon willen lopen, en hardlopers. Hij geeft uiteenlopende trainingsschema's, waarbij het beginnersschema van een verbazingwekkende eenvoud is en gemiddeld per week niet meer dan 3 tot 4 uur vraagt, gedurende dertig weken. En dan zou het moeten lukken: MARATHON! staat er aan het eind van het schema.

Een marathon kun je tegenwoordig in Nederland bijna elke maand wel ergens lopen, en anders toch zeker wel een halve.

Fietsen leuker

Fietstochten kun je ook te kust en te keur maken, in Nederland en ver daarbuiten. Populair op dat gebied zijn tochten die leiden over wedstrijdparcoursen, zoals de Amstel Gold Race, de Omloop het Volk, Luik-Bastenaken-Luik en Parijs-Roubaix. Maar ook de Ronde van Lombardije wordt wel nagefietst, en de Alpe d'Huez-etappe uit de Tour de France.

Fietsen heeft het voordeel boven lopen dat je minder snel blessures oploopt, denk ik altijd maar, hoewel letsel door een val – sleutelbeenbreuk of hersenschudding – minstens zo onaangenaam is als de zere knieën van het hardlopen. Maar de theorie is toch, dat fietsen het lichaam iets minder belast, bij een gelijkwaardige inspanning (als ik tenminste de keuringsarts uit het Sport Medisch Adviescentrum mag geloven). Dat fietsen leuker is, daar ben ik van overtuigd, zeker als je het in groepsverband doet. Met een stuk of zes, acht mensen door de Ardennen darren, zoals bij Luik-Bastenaken-Luik, is uitermate gezellig en ontspannend, en vergt een zodanig goede conditie dat je daarop nog voortkunt tot aan het begin van de volgende trainingsperiode. Hoe het is om Bordeaux-Parijs te fietsen (620 km) weet ik niet, over een andere zware tocht, de 540 km lange tocht van Trond-

heim naar Oslo hoop ik later dit jaar te kunnen berichten.

Waar het natuurlijk uiteindelijk om gaat is, dat je bij tijd en wijle even ontspannen bezig bent, ongeacht je beroep of studie, ongeacht je leeftijd. Dat kan geheel en al zonder zorgen gebeuren, een paar eenvoudige schoentjes, een sportbroek en een shirt en je bent hardloper. En wie aan een racefiets wil, kan voor rond de duizend gulden gemakkelijk wegkomen. (Over de modieuze reinfietsen wil ik het maar niet hebben. Die zijn leuk, maar nodigen wel erg uit tot het buiten de bos-, heide- en duinpaden rijden. In de Verenigde Staten, zo lees ik in Bicycling, worden steeds meer gebieden streng verboden voor de zogenaamde ATB's.)

Sportief leesvoer

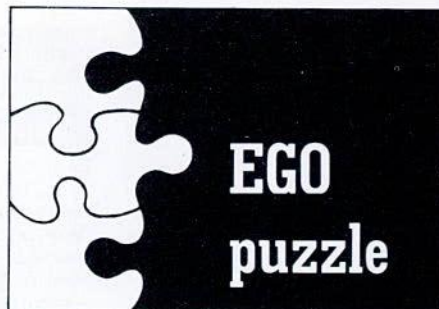
Het is leuk meer over het beoefenen van

je sport te weten te komen, door er wat over te lezen. En dat kan goed tegenwoordig, of het nu snowboarden, tennis, wildwaterkanoën of bergbeklimmen betreft.

Maar soms valt het allemaal ook nogal tegen. Want in al die kilo's die op mijn bureau terecht kwamen aan sportief leesvoer, en in de vele kilo's die er al eerder lagen, vallen soms heel elementaire dingen niet terug te vinden. Zo mag ik graag wat eten tijdens het sporten. Op de fiets gaat dat gemakkelijk: kruikje op het frame, bruine krentebollen met smeerkaas in de shirtzakken, appeltje en banaan er bij en je komt overal. Maar hoe een hardloper, die voor een paar uur op weg gaat, aan zijn natje en droogje moet komen, dat heb ik nog nergens kunnen vinden. Ja, één auteur geeft de raad, je route eerst met de auto te doen, en dan je voorraden hier en daar in de bosjes te leggen. Leuk idee, maar er klopt iets niet helemaal, geloof ik.

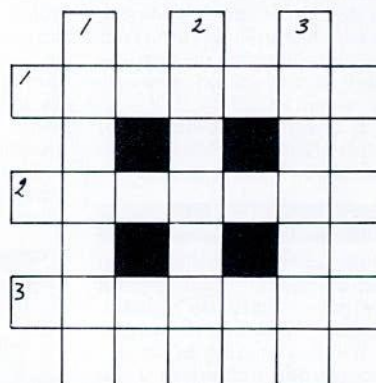
Ik heb mijn hoop nu gesteld op een volgende aflevering van Runners, maandblad voor de loopsport. Daarin komt een artikel over hardlopen met een rugzak. Ben zéér benieuwd, hoewel me nu plotseling te binnen schiet dat ik dat vroeger als eens gedaan heb. Maar niet op loopschoenen van vijfhonderd gulden. Hoewel: niemand heeft me ooit verteld hoe duur die kistjes waren...

Jan Stooft

De oplossing van de vier beroepen in de visitekaartjes-puzzel in het meinumnummer luidt als volgt: metselaar, badmeester, programmeur en schilderes.

Hieronder een puzzel waar horizontaal en vertikaal drie maal een zelfde woord van zeven letters dient te worden ingevuld. De omschrijvingen luiden: 1. 'stuk'; 2. knikker; 3. intens verlangen.

Oorlogstrauma

Het oeuvre van de Nederlandse schrijfster Paula Gomes is klein maar fijn. Voor zover mij bekend schreef zij, tot dusver, vijf novellen, een kinderboek en een bundel haiku's. Onlangs verscheen een zesde novelle van haar in boekvorm. 'De Bellebom'. En wederom een juweeltje.

In deze nieuwste novelle beschrijft Gomes op subtiele wijze

het stuklopen van het huwelijk tussen Iris en Melchior. Iris, die als kind gedurende de Tweede Wereldoorlog in een Japans interneringskamp verbleef, heeft haar kampervaringen niet goed weten te verwerken. Met name relaties benauwen haar. Vriendschappen duren bij haar dan ook nooit lang.

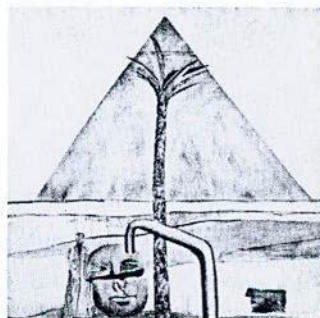
Het oorlogstrauma waar ze mee rondloopt gaat in toenemende mate, ook in haar relatie met Melchior, de afmetingen aannemen van een blindganger. Het huwelijk raakt totaal ontwricht. Zoals ook de samenleving, in het groot, even uit zijn evenwicht raakt wanneer een bom – in het boek in de Bellevoystraat, vandaar de titel – onschadelijk moet worden gemaakt.

Eén van de soberste en tegelijkertijd één van de beste boeken die over dit zo gevoelige thema zijn geschreven.

Paula Gomes: De Bellebom. Nijgh en Van Ditmar, Amsterdam 1990, 82 blz. f 24,90 (WH)

Meer dan een thriller

In 'De dwaaltocht', van de Egyptische schrijver Nagieb Mahfoez, gaat de hoofdpersoon, de losbol Sabir uit Alexandrië, na het overlijden van zijn moeder, op zoek naar zijn vader in Kaïro. Hij zoekt naarstig in telefoonboeken en bezoekt adressen, tevergeefs. Tenslotte plaatst hij advertenties in de plaatselijke krant en

wacht op een reactie.

Ondertussen knoopt hij relaties aan met twee vrouwen, die ieder een deel van zijn persoonlijkheid symboliseren. Kariema en Ilhaam. De sluwe Kariema weet Sabir zo ver te krijgen dat hij haar oude, maar rijke echtgenoot vermoordt. De andere, de lieve en verstandige Ilhaam, is zeer opofferingsgezind en bereid hem op alle mogelijke manieren te helpen eindelijk eens zelfstandig te worden.

'De dwaaltocht', geschreven als een thriller, is enerzijds op te vatten als de worsteling van een jongeman die probeert aan zijn uitzichtloze bestaan te ontsnappen en anderzijds als de zoektocht van een mens naar waar het in het leven werkelijk om gaat.

Terecht is dit boek één van de meest gelezen romans van de winnaar van de Nobelprijs voor literatuur 1988.

Nagieb Mahfoez: De dwaaltocht. Het Wereldvenster, Houten 1989. 174 blz. f 19,90. (WH)

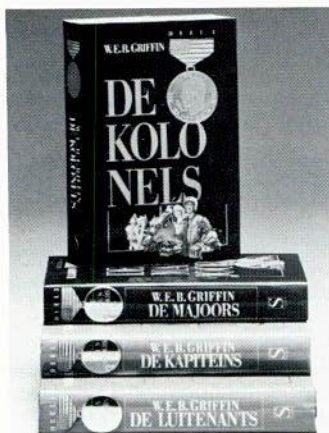
Wapenbroeders

Van de grote, achtidelige (!) romanserie 'De Wapenbroeders', over de lotgevallen van Amerikaanse militairen vanaf de Tweede Wereldoorlog tot heden, verscheen eind vorig jaar het vierde deel, 'De Kolonels'.

Deze door W. E. B. Griffin geschreven boeken zijn weliswaar geromantiseerd, maar steeds geplaatst tegen de achtergrond van een periode van de moderne wereldgeschiedenis.

De Tweede Wereldoorlog was het decor waartegen 'De Luitnants' zich afspeelde, de Korea-oorlog die van 'De Kapiteins' en in 'De Majors' raakten de VS betrokken bij de oorlog in Zuid-Oost Azië.

In 'De Kolonels' komen we de hoofdfiguren uit de voorgaande delen opnieuw tegen. Inmiddels zitten we aan het eind van de vijftiger jaren. De wapenbroeders keren, na over de halve wereld slag te hebben geleverd, terug naar de VS om een nieuw type soldaten te rekruteren en op te leiden. Soldaten die ingezet zullen gaan worden in het kader van geheime operaties (o.a. in Cuba, operatie 'Varkensbaai') en die eventueel moeten gaan deelnemen aan een naderende, allesvernietigende kernoorlog.

Evenals de voorgaande delen is ook 'De Kolonels' weer een vlot geschreven oorlogsroman vol spanning, actie en romantiek. Maar ook in dit deel wederom niets van de angst, de rozigheid en de ellende waar de gewone soldaat in oorlogstijd mee geconfronteerd wordt.

W. E. B. Griffin: De Kolonels. Het Spectrum, Utrecht 1989, 496 blz. geb. f 49,90. (WH)

vrede en veiligheid

Het jaar 1989 zal zonder enige twijfel de geschiedenis ingaan als het jaar, waarin de 'vanzelfsprekende' opvattingen over de Oost/Westverhoudingen in ijltempo werden achterhaald. Zo werd vóór 1989 voetstoots aangenomen dat de Sovjet-Unie nooit en te nimmer vrijwillig een deel van zijn territorium zou prijsgeven. Zoals het ook als even vanzelfsprekend gold dat de Russen nooit akkoord zouden gaan met vergaande inspecties op hun grondgebied.

Het is zeer wel mogelijk dat veel van de theorie over de Oost-West betrekkingen, die in de afgelopen 45 jaar is geschreven, nu als verouderd kan worden beschouwd. Tot nu toe te onderbelichte onderwerpen, als onderhandelen, internationaal beleid en samenwerking, zullen de komende tijd niet alleen militair, maar ook politiek en economisch een centrale plaats gaan innemen in de theorievorming over internationale betrekkingen.

Alhoewel de meest recente ontwikkelingen nog niet in de beschouwingen werden betrokken is het zojuist uitgekomen 'Jaarboek Vrede en Veiligheid 1989' toch op te vatten als een goede eerste stap op weg naar de zo noodzakelijke herwaardering van de Oost-West betrekkingen. De onwaarschijnlijke stroomversnelling waarin Oost maar ook West het afgelopen jaar terecht zijn gekomen zal in het volgende jaarboek zeker worden vastgelegd. Juist des te nuttiger is het dat de direct daaraan voorafgaande periode zo verantwoord mogelijk is beschreven en geanalyseerd.

Dr. J. Colijn e.a.: Jaarboek Vrede en Veiligheid 1989. Studiecen-

trum voor Vredesvraagstukken, Postbus 9108, 6510 HK Nijmegen, 1990, 207 blz. f 24,95. (WH)

Thais reisboek

Een niet alledaagse reisgids over Thailand is de 'Kleine groene Boeddha' van Hans Werner. 'Wie alleen maar onderweg is leert een land en de mensen kennen in flitsen. Wie in een land een vaste basis heeft wordt de vertrouwde van het land dat hij steeds weer op zich laat inwerken.'

Dit citaat uit de flaptekst van het boek doet een grote gedegenheid en deskundigheid van de auteur verwachten. En dat maakt hij volledig waar. Werner kent de Thaise samenleving beter dan vele andere westerlingen, omdat hij er al vele jaren woont. Hierdoor is hij in staat een kijk van binnenuit te geven op de vele touristische attracties in Thailand. Zo bespreekt hij onder andere de Khmertempels, de bergstammen in Noord-Thailand, de voorouderverering, de tienduizenden religieuzen, de rivier de Mekong, de krokodillenfarm, de prostitutie en het nachtleven in Bangkok.

Helaas doen de moeilijk toegankelijke stijl van schrijven, de vaak warrige en veel te lange zinnen afbreuk aan het op zich origineel opgezette boek. Jammer!

Anders zou dit boek wellicht hebben kunnen uitgroeien tot één van de meest gekochte boeken over dit steeds populairder wordende vakantieland.

Samengevat: Zeer informatief, maar moeilijk door te komen.

Hans Werner: 'De kleine groene Boeddha'. De Fontein, Baarn 1990. 190 blz. geill. f 34,50. (GH)

Ontbossing

Chico Mendes, vakbondsleider, milieu-activist en rubber-tapper werd eind 1988 in Brazilië vermoord. 'Red het Amazonewoud' is een soort biografie van Chico Mendes, gebaseerd op het laatste interview dat hij gaf voor zijn dood.

Het boek geeft een beeld van de strijd die de lokale bevolking van Brazilië voert tegen de vernietiging van het Amazonewoud. Vaak worden economi-

sche motieven aangehaald om te legitimeren waarom het Braziliaanse oerwoud ontbost moet worden. Chico Mendes heeft in de praktijk proberen aan te tonen dat deze economische motieven niet deugen en dat het mogelijk is economische en ecologische belangen tegelijkertijd te behartigen. Als vakbondsleider is hij erin geslaagd een breed draagvlak onder de lokale Braziliaanse bevolking te vormen die geen belang hebben bij de ontbossing, omdat die in feite alleen de (agro-)industrie ten goede komt. De lokale bevolking is in staat een hogere levensstandaard te bereiken zonder ontbossing, dat wil zeggen onder gebruikmaking van de rijkdommen van het oerwoud, dan wanneer de jungle zou verdwijnen.

Mendes heeft zodoende een politiek én economisch fundament proberen te creëren voor de bescherming van het oerwoud. Zijn gewelddadige dood illustreert echter dat zijn werk nog niet ten einde was. Dat is tevens de grote verdienste van dit mooie boekje: het zet niet alleen de gangbare ecologische argumenten uiteen tegen de ontbossing van het Amazonewoud, het roept daarnaast op tot het vormen van economische fundamenteën en een politiek draagvlak voor een ecologisch verantwoorde ontwikkeling van de landen van de Amazone.

Chico Mendes: Red het Amazonewoud - Testament. EPO/NO-VIB/Jan Mets, Berchem, Den Haag, Amsterdam 1989, 93 blz. geill. f 15,- (WV)

Vuur in Vancouver

Eind '89 verscheen 'De vuurbewoners', de vertaling van de derde roman in de vierdelige Manawakacyclus van Margaret Laurence (1926-'87), één van Canada's meest succesvolle schrijvers. Via een reeks prachtige portretten van vrouwen, allen verbonden door hun afkomst uit het denkbeeldige prairiestadje Manawaka (Manitoba), schetst Laurence een fascinerend historisch beeld van het leven in Canada. Als eerste is er - in 'De stenen engel' - de 90-jarige, ei-

genzinnige Hagar Shipley, die licht demeterend en zeer tegen haar zin hulpbehoevend, terugblijkt op haar leven. Dan volgt - in 'Rachel, Rachel' - de 34-jarige, seksueel onervaren onderwijzeres Rachel Cameron, die haar oude moeder verzorgt en die in een ongelukkige liefdesrelatie eenzaamheid en pijn leert kennen, maar zich ook van emotionele chantage weet te bevrijden. (Verfilmd door Paul Newman, met Joan Woodward in de hoofdrol).

Stacey MacAindra, Rachel's 39-jarige zuster, is de hoofdpersoon in 'De vuurbewoners'. Getrouwd met een hardwerkende vertegenwoordiger in Richalife-vitaminen, wonen ze met hun drie kinderen in Vancouver. Vlijmscherp en met veel humor laat Laurence hier Stacey de tot een sleurhuwelijk vervallen relatie analyseren, inclusief de problemen met de opgroeiende kinderen, de burens, haar schoonvader, haar man's eigenaardige baas en haar eigen 'slippertjes'. Dwars door de dagelijkse gebeurtenissen zijn er steeds terugkerende flashbacks naar Stacey's verleden, haar jeugdijaren in Manawaka. En via de nieuwsverslagen van het ALTIJD OPEN OOG (de tv) belooft ook de toekomst weinig hoop voor Stacey en alle andere vuurbewoners van deze wereld in vlammen. (Naast haar vele publikaties hield Laurence zich de laatste tien jaar van haar leven intensief bezig met de strijd tegen de wapenwedloop en de atoombeveiliging).

Een rijksgelaagde en vlotgeschreven roman, die weer met spanning doet uitzien naar de vertaling van het vierde deel.

Margaret Laurence: De vuurbewoners. An Dekker, Amsterdam 1989, 314 blz. f 34,50 (FS)

Pelgrim in Tibet

In 'De weg der witte wolken, een pelgrimstocht door Tibet' beschrijft Lama Anagarika Govinda zijn jarenlange verblijven in Tibet, toen nog onafhankelijk vóór de Chinese inval in 1950. Het is onmogelijk om hier al deze boeiend gebrachte informatie over het land, zijn bewoners, de onherbergzame natuur en het Boeddhisme recht te doen. Slechts een kleine, willekeurige greep dus uit de veelheid van onderwerpen: ontmoetingen met goeroes en toeloes, heilige muziek, de taal der kleuren, li-

chaamsoefeningen, genezende vermogens, een klooster met ingemetselde bewoners, onomstotelijk bewezen wedergeboorten (o.a. het geval Shanti Devi), mysteriespelen, staatsorakels, magie als methode en als praktische wetenschap, de schatkaars van Tsaparang, enz. De auteur en zijn metgezel Li Gotami waren de eersten en de laatsten die met staatsoestemming in Tsaparang enige maanden onder erbarmelijke omstandigheden foto's en overtrekken mochten maken van 'de oudste en volledigste fresco's over het leven van de Boeddha die tot nu toe aan het licht zijn gebracht'. De fysiek geharde en wetenschappelijk grondig onderlegde Govinda lijkt niet alleen een verlicht mens, maar is ook een rasverteller, die mij vele avonden geboeid in zijn greep hield. **Lama Anagarika Govinda: De weg der witte wolken.** Bres, Amsterdam 1989, 320 blz. geill. f 32,50. (FS)

Dwarsligger

'Thomas Bernhards atkeer van Oostenrijk is meer dan de weersin van een dwarse man tegen zijn vaderland. Het is veel meer de afkeer van een bepaalde instelling - van zelfgenoegzaamheid, provincialisme, middelmatigheid, halfbakkenheid. Vrijwel al zijn boeken en toneelstukken staan in het teken van die strijd.' Dit schrijft vertaler Gerrit Busink in zijn inleiding bij **'Muizen, ratten en dagloners'** van Thomas Bernhard, dat in maart jl. verscheen. Het is een bundeling van fragmenten van gesprekken die de Oostenrijkse radio-journalist Kurt Hofmann van 1981 tot kort voor diens dood (op 12 februari 1989, twee dagen na zijn

58ste verjaardag) met Bernhard voerde. Het is een tamelijk complete autobiografische schets geworden van een (vooral buiten Oostenrijk) gevierd en (daarbinnen) verguisd auteur. In 1931 geboren als 'onecht' kind van een Oostenrijkse moeder in Nederland, groeide hij uit tot een volstrekt eigenzinnige figuur met uitzonderlijke literaire kwaliteiten, twee maal voorgedragen voor de Nobelprijs, die hij overigens niet geaccepteerd zou hebben. Met zijn plotselinge overlijden - hij leed aan een slo-

pende longziekte - maakte Bernhard zijn uitspraak over de dood waar: *'Wat gebeurt er als je niet meer kunt? Dan hou ik gewoon op met leven - gegarandeerd. Ik pieker er niet over om langzaam weg te kwijnen.'* Over zijn houding tegenover de veelvuldige kritiek nog een raak citaat: *'...er is nog nooit een boom kapot gegaan omdat er door een hond tegenaan werd gezeken.'* Overigens is het zeer de vraag of Bernhard een boekje als dit - dat nauwelijks over zijn literaire werk gaat - had gewaardeerd. Desgevraagd vrees ik dat zijn antwoord had geluid: 'Shit!' Niettemin, ik heb ervan genoten. **Thomas Bernhard: Muizen, ratten en dagloners.** De Prom, Baarn 1990. 120 blz. geill. f 24,50. (FS)

Nieuwe tijd

Aquarius of Watermantijdperk, New Age, Nieuwe Tijd... het zijn begrippen waarmee in de tachtiger jaren steeds meer mensen werden geconfronteerd. En het ziet er naar uit dat dit in de jaren '90 alleen nog maar zal toenemen. Of anders gezegd, de zgn. Nieuwe Tijdsbeweging lijkt een wat minder vluchtig karakter beschoren dan de hippie- of flower power-beweging in de jaren '60. Als paddestoelen rezen de vele NT-activiteiten uit de grond: tv- en radioprogramma's, Paravisiemantifestaties, speciale tijdschriften, cursussen, opleidingen, een divers therapieaanbod enz. vinden steeds gretiger aftrek. Buitenstaanders en insiders kunnen gemakkelijk in de doolhof verdwalen of vastlopen. Want er gebeurt van alles in deze beweging: mediteren, magnetiseren, mantra's zingen, yoga beoefenen, aura's lezen, tarotkaarten leggen, intuïtieve massage, pendelen, regressie-, dans- en bloesemtherapieën, reïbirthing, chakra-reading, reflexologie, acupunctuur, spiritueel genezen, enz. enz. Om enig zicht op dit alles te krijgen hielden de psychologen Han Warnaar en Koos Hafkamp 16 interviews met 19 mensen, die op een of andere manier actief zijn op (een deel van) dit terrein. Ze legden de gesprekken, plus hun eigen (vaak kritische) kanttekeningen achteraf, vast in het in april verschenen, lijvige boek **'Wegen en dwaalwegen van de Nieuwe Tijd'**. We komen er meer en minder bekende namen (al len met foto) in tegen, zoals Zohra Bertrand, Hannah van Buuren, Roel van Duijn, Jan Foudraïne, Gerrit Huizer en Charlotte Querido. De interviewers vroegen niet altijd even diep door, maar bieden wel een verhelderend panorama van, vaak controversiële, meningen en activiteiten.

Han Warnaar en Koos Hafkamp: Wegen en dwaalwegen van de Nieuwe Tijd. Ankh-Hermes, Deventer 1990. 320 blz. geill. f 39,50. (FS)

Geniale anarchie

In 1983 ging de secretaris van het Eilandgebied Curaçao mr. dr. W.C.J. van Leeuwen (1922) met pensioen en vestigde zich als pro deo-advocaat in de armenwijken van Willemstad. Na bijna

20 jaar maakte Boeli van Leeuwen in '85 een opmerkelijke come-back met **'Schilden van leem'**, in '88 gevolgd door het al even schitterende **'Het teken van Jona'**. Toen schreef ik in deze rubriek: 'Je kunt Van Leeuwen's werk gerust diepzinnig van inhoud noemen, alsook moralistisch (in de goede zin van het woord); het gaat immers steeds om vragen naar de zin van ons bestaan, leven en dood, goed en kwaad. Maar zijn lichtvoetige stijl, vaak vermengd met een anekdotische humor, maken het lezen tot een puur genot.' Nu, dat geldt in niet mindere mate voor het onlangs verschenen **'Geniale anarchie'**, een bundeling van 37 wekelijkse columns in de Curaçaosche Courant in '88/'89. Met milde ironie, bijtend sarcasme, mededogen en zelfspot richt Van Leeuwen's scherpe pen zich op vele uiteenlopende zaken en personen: politici en profiteurs, kinderen en hoeren, religieuze kwesties en overheidsbeleid en niet het minst zijn geliefde geboorte-eiland en zijn oorspronkelijke bewoners. Over die laatste tot slot één citaat:

'Wij zijn een volk van ongedisciplineerde, inventieve, natuurlijk begaafde mensen, die op geen enkele manier gebundeld kunnen worden tot een regiment. All chiefs, no Indians. Een volk van generaals met carnavalse pauzetjes! Ieder leger bestaat uit een menigte grauwe soldaten, die links-om-keer en rechts-om-keer kunnen maken en op commando in de houding gaan staan. Dat verdommen we ten enenmale. Wie niet kan wennen aan deze geniale anarchie, hij repatriëre ten spoedigste of verhuize naar Aruba!'

Een bundel op meesterlijk Latijnsamerikaans nivo van een der grootste Nederlandse schrijvers!

Boeli van Leeuwen: Geniale anarchie. In de Knipscheer, Amsterdam 1990. 200 blz. f 25,-. (FS)

Vrome leugens

'Lustgarten vertrok van huis om te studeren, en tijdens zijn afwezigheid ging Oostenrijk-Hongarije in lucht op.'

'En dus bleef meneer en mevrouw Stein niets anders over dan gelukkig te zijn, tot hun bittere einde.'

'Een normale Amerikaanse familie. De teckels heetten stuk voor stuk Happy.'

'Conny Bauer had katholieke reflexen: ze verbond God met geluk, pech en voedsel.'

Met deze vier korte citaten uit de verhalenbundel **'Vrome leugens'** van Irene Dische hoop ik de lezer direct te overtuigen van en nog meer nieuwsgierig te maken naar het messcherpe proza van dit verrassende debuut. Irene Dische werd in 1953 in New York geboren. Haar ouders, joodse immigranten (moeder arts, vader biochemicus), gaven haar een katholieke opvoeding. Na een paar jaar reizen door Afrika en Azië, studeerde ze - terug in de VS - Engels in Harvard. Ze werd journaliste en vestigde zich tien jaar geleden in Berlijn. De hoofdpersonen in de twee novellen en vijf verhalen van **'Vrome leugens'** zijn buitenstaanders, emigranten en vastgelopen mensen: de oude Carl Bauer in New Jersey wiens kleinkinderen denken dat hij Hitler is, de verwaarloosde Poolse Nobelprijswinnaar Stanislav, de verwarde patholoog dr. Hake die als Hitler in de biechtstoel

plaatsneemt, de Oostduitse hoogleraar Stein die naar 't Westen overloopt in een (mislukken) poging zijn moeder te ontlopen, de Russische emigranten in Berlijn, de joodse Esther Becker die zwarthandelt onder de dekmantel van haar antiquariaat **'Schöne Heimat'**, enz. enz. Pijnlijke onderwerpen, schandalige gegevens, absurde details soms, die indringend en gevoelig werden opgetekend met een onderkoelde humor en de afstandname van een naoorlogse generatie. Indrukwekkend! **Irene Dische: Vrome leugens.** Van Gennep, Amsterdam 1990. 270 blz. f 38,50. (FS)

Gitte en Wim Heij
Frank Spoelstra
Wessel Visser

WE OVERLEEFDEN ALLE
VREDESBEWEGINGEN,
ONTWAPENINGS-
ACTIES...

OM NU ROEMLOOS
TE SNEUVELEN
TIJDENS EEN
BEZUINIGINGS-
OPERATIE.

